

FOLK MAGAZIN

A bakonyi szűr
Magyarózd népzeneje
Népismereti filmszemle Sztánán
Közösségi kása – nyelvrokonaink ételei

Magyarózd, 1969. – fotó: Martin György (MTA BTK ZTI; restaurálás: ifj. Vitányi Iván)

A TARTALOMBÓL:

5. Húsz éves a Csurgó zenekar
Siklósi Krisztián
6. ELHIVATOTTAK A VÉGEKEN
Beszélgetés Bogdán Gatu Klárával
Kóka Rozália
10. A Muzsikás Gyermektánc ház
pedagógusszemmel
Veszprémi Attila
14. KESERÉDES DERŰ
Péter László székely „panoptikuma”
KÓKA ROZÁLIA ROVATA
16. Három hang – Tři hlasy
Fehér Anikó
18. A Magyar Örökség Díjas
cimbalomduó
Liber Endre
19. A nagy fa árnyékában
(II. Nemzetközi Népismereti
Filmszemle, Sztána)
Kovács László
21. A sztánai filmszemle képekben
Kovács László, Csibi László,
Dénes Zoltán, Szomjas György
28. TALLÓZÓ
Eötvös Károly: *A bakonyi szűr – II.*
P. VAS JÁNOS ROVATA
30. SZÉKI TÖRTÉNETEK
Kocsis Rózi: *A vén házaspár*
JUHOS KISS SÁNDOR ROVATA
32. *A Héttorony-történet margójára*
Henics Tamás
34. MAGTÁR – Barta Léka Tamás versei
SZÉKI SOÓS JÁNOS ROVATA
36. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Közösségi kása...
(Finnugor nyelvrokonaink ételei II.)
Juhász Katalin
39. Ideológia vagy nemzeti művészet?
(A magyar néptáncmozgalom
a korai időkben – I.)
Barta L. Tamás
42. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Találkozásom Magyarózd népzenéjével

„Magyarózd népdalt előben először az 1970-es évek derekán hallottam, amikor a kolozsvári Visszhang diákrádió népzenei szerkesztőjeként részt vettem a rádió egyik fogadóestjén, ahol Panek Kati magyarózdai balladákat és népdalokat énekelt teljesen hiteles, a falusi hagyományban élő emberektől megszokott előadásmódban. Akkoriban még nem volt erdélyi táncmozgalom, a magyarországi is csak pár éve indult, s arról is csak szórványos ismereteim voltak. Panek Kati éneke eloszlatta azt a kételyemet, miszerint a város sosem lesz képes arra, hogy hiteles formában átvegye a falu zenéjét. De rögtön kiderült, hogy éneklésmódja nem valamiféle hangtechnikai gyakorlatok eredménye. A jó hang adottságokon túl annak köszönhető, hogy ő a magyarózd Horváth István és Bíró Katalin unokája, és mindennek, ami ebből következik: a nagyszülőktől való daltanulásnak, a Magyarózdon töltött szüneteknek, a nagyapa népdalgyűjtései megismerésének stb.” – írja Pávai István a *Hagyományok Háza* és az MTA BTK Zenetudományi Intézet kiadásában *„Magyarózd népzeneje Horváth István gyűjtései tükrében”* címmel megjelent új kötetében.

1976 tavaszán Panek Katival és zeneakadémista diáktársammal, Csortán Mártonnal lehetőséget kaptunk a bukaresti Román Televízió Magyar Szerkesztőségétől egy kutasföldi népdalokból összeállított tévéfelvétel készítésére. A vita akörül folyt, hogy a kutasföldi népdalokat feldolgozva mutassuk-e be, városi vonósnegyes kísérettel, vagy parasztzenekar legyen a kíséret. Ebben az ügyben konzultáltunk Horváth Istvánnal is, aki megmutatta Ötvös János „Csija” bandájával készített felvételeit. Akkorra viszont Ötvös János már nem muzsikált, öregek otthonában töltötte utolsó napjait. Csortán Mártonnal már korábban gyűjtöttünk a Kutasföld több falujában népzene, s ő 1975-ben egy magyarszentbenedeki lakodalomban készített felvételeket a vidéken akkori muzsikáló magyarszülei parasztprimás, Barabás Ferenc „Peci” és másodprimása, a nagymedvesi Türi István bandájával. Ebben kontrásként részt vett a magyarózd Csinc Sándor „Pongori Sándorika”, s Peci bandája akkortájt sokat járt Ózdra is muzsikálni,

ismerte az ottani szokásokat, dallamokat. Ezért az a döntés született, hogy a tévéfelvételen ők kísérjék Panek Katiékat.

Számomra azért is emlékezetes ez a bukaresti szereplés, mert ez volt az első alkalom, hogy akkor formálódó muzikológusként, népzene kutatóként a tévénezők nyilvánossága előtt bemutathattam egy erdélyi kistáj, a Kutasföld népzenejét, a zenei felvételek bejátszása előtt. A bukaresti tévéfelvétel volt az az alkalom, ahol nagyobb nyilvánosság elé került Magyarózd, illetve a Kutasföld népzeneje, mégpedig hangszeres formában is. Sőt, a tévéfelvétel szereplői a Petőfi Házban (a bukaresti magyarok akkori művelődési házában) is felléptek, ahol Sándorika segítségével a vidék virtuóz férfitáncát, a pontozót is bemutathattuk. Ennek, a maga idejében kétségtelenül egyedülálló, sikeres és hatásos népzenei bemutatónak a létrejöttének volt köszönhető, hogy a zenekarra vonatkozó döntés meghozatala előtt megismerkedhettünk Horváth István szülőfalujának hangszeres felvételeivel. (A tévéműsor

Horváth István szülőháza (Dénes Zoltán felvétele az 1980-as években készült)

Címlap: Magyarózd asszonyok – fotó: Martin György, 1969. (MTA BTK ZTI; restaurálás: ifj. Vitányi Iván)

ról Zsigmond Emese *Első fecske?* címmel tudósított a kolozsvári *Igazság* című napilap hasábjain.)

Horváth István 1909-ben született Magyarózdton, parasztcsalád gyermekeként. A XX. század első felében ennek az elzárt falunak a tradicionális világában élve ismer- te meg ősei szellemi hagyatékát, olyan idő- szakban, amikor a polgárosulás oda még ke- véssé tört be. Így később az író és költő Hor- váth István rokonként, közeli ismerősként térhetett vissza a faluba feljegyezni, meg- örökíteni *Magyarózdai toronyaljja* című, „írói falurajz”-nak nevezett monográfiájában mindazt, amit a népi emlékezet még meg- őrzött ebből a változó világ sodrában. (Ko- loszvár, 1971.; Budapest, 1980.)

A kötet további fejezeteiben tájékoztatást adok arról a hangzó zenei anyagról, amely a mellékelt DVD-ROM-on található, nagy- mértékben támaszkodva Horváth István olyan leírásaira, amelyek a zenének a nép-

életben betöltött szerepére vonatkoznak. Ezeket a felvételeket Horváth István egyedül vagy mással együtt készítette, más ese- tekben az ő segítségével, eligazításai alapján jöttek létre, nagyjából ugyanabban az idő- szakban, amikor maga is azon fáradozott, hogy megmentse ezeket a közösségi emlé- keket az enyészettől. Jelen kiadványra tehát olyan felvételeket válogattam, amelyek azt a zenei világot adják vissza, amelybe Hor- váth István magyarózdai parasztyerekként beleszületett, amely része volt felnőtté vá- lásának, s amelyhez nem sokkal később tu- datosan tért vissza az utókor számára való megörökítés céljával. Ezeket nevezem korai magyarózdai gyűjtéseknek. Később még sok gyűjtő járt itt, magam is megfordultam er- felé az 1982. esztendőben, de ezek a kései gyűjtések már csak közvetett módon kap- csolhatók Horváth István tevékenységéhez.

Természetesen arra sem vállalkozhatok, hogy ez alkalommal minden dallamot köz-

readjak ezekből a korai gyűjtésekből. A fel- vételeken több generáció dalait rögzítették abban az időszakban is, így láthatjuk, hogy már akkoriban megkezdődött egy reperto- árváltás, amely új dalok tömeges megjele- nését, a régiak elfelejtését jelentette. Erről Horváth István is tudósít. A válogatás a ré- gies dallamanyagra terjed ki, illetve olyan énekes és hangszeres dallamokra, amelyek jellemzőbbek Magyarózdra vagy annak szű- kebb és tágabb környezetére, így zenedialek- tológiai jelentőségük is hangsúlyosabb.

A hagyományok pusztulása, amelyről már Horváth István is beszélt, a XX. század végére tovább fokozódott. Így a táji beosz- tásra, a magyarózdai hagyományok jellem- zésére vonatkozó, nyelvtanilag jelenidőben fogalmazott leírások, megállapítások a XX. század második felére vonatkoznak, hiszen ekkor kezdődtek a népzenei gyűjtések ezen a területen.

Pávai István

Timár 85

2015. október 18-án a budapesti Erkel Színházban teltházas gálaest- tel tisztelegtek a Kossuth-díjjal és a Nemzet Művésze címmel is kitün- tetett mester, a 85 éves Timár Sándor koreográfus és néptáncpedagó- gus életműve előtt.

A Timár Böske által szerkesztett és rendezett esten a Csillagszeműek gyermek-, ifjúsági és felnőtt csoportjai mellett fellépett két japán kama- raegyüttes, a Magyar Állami Népi Együttes tánckara és zenekara, vala- mint olyan legendás táncosok, koreográfusok, zenészek és énekesek, akik mind Timár Sándor műhelyében kezdték pályafutásukat.

Timár Sándort a jeles napon Balog Zoltán, az EMMI minisztere és Szakály György Kossuth-díjas táncművész, a Magyar Táncművészeti Főiskola rektora köszöntötte.

Foltin Jolán a Nemzet Művésze

Fotó: Rácz Gabriella

A Kossuth-díjas művészekből álló Nemzet Művésze Díj Bizottság 2015-ben három művésznek ítélte meg a díjat: Foltin Jolán koreográfus a népművészet, Ferencz István építész, belsőépítész az iparművészet és Szervátiusz Tibor szobrászművész a képzőművészet kategóriában lett a Nemzet Művésze. A díjakat 2015. november 5-én a Pesti Vigadó Dísztermében adták át.

Húsz éves a Csurgó zenekar

Madárfütytűs, békabrekekélő, szép jó napot kívánunk! Tíz éve nap mint nap óvodás korú gyermekekkel foglalkozunk, heti rendszerességgel tartunk nekik zenés foglalkozásokat. Fontos számunkra, hogy minél több korosztályt megszólítsunk, megmutassuk nekik közös gyökereinket, népi kultúránkat. Műsorainkon népdalokat, saját szerzeményeket adunk elő, gyermekjátékokat elevenítünk fel, amelyeket igyekszünk korunk zenei ízlésvilágának megfelelően formálni. Foglalkozásainknak, koncertjeinknek a gyermekek is aktív részesei, s nemegyszer a szülők is együtt mulatnak, táncolnak, játszanak velünk.

A szekszárdi „Babitsban” Szabó Józsefnek és Szabó Lászlónak, a Bartina zenekar tagjainak szakmai irányításával, középiskolás korú népzeneész palántákból 1991-ben állt össze a Kisbartina zenekar. Az alapítók Kovács Viktória, Farkas Ottó, Hajdú Ildikó, Dombi József és jómagam, Siklósi Krisztián voltunk. Szárnyait bontogató csapatunk 1993-ban már külföldön, Lengyelországban, Franciaországban és Belgiumban is bemutatkozhatott. 1994-ben önállósdni kezdtünk, s felvetődött a gondolat, hogy saját névre lenne szükségünk. 1995-ben vettük fel a Csurgó nevet, egy Szekszárd „tetején” található vízfolyás után. Az érettségiző tagok Budapestre, a Méta zenekarhoz jelentkeztek tanulni, így új tagokkal bővültünk, Kovács Jocival, majd Barta Zalánnal. Azután Barta Balázs érkezett, vele hangszere, a cimbalom.

1999-ben a bonyhádi Országos Népzenei Találkozón nívódíjban részesültünk, majd az ezredfordulón új prímásunkkal, Szabó Adriennel készítettünk el négy lemez-anyagot, amelyekből három kiadásra is került. Először a *Sárközi népzene néptánc-tanuláshoz*, majd a *Kalendárium*, első gyereklemezünk. Életünk jelentős állomása az *Istensegíts* című CD megjelenése volt, ugyanis – az országban egyedülálló módon – ezen bukovinai népzenei dolgoztunk fel. Ez idő tájt indultak rendszeres táncházaink Bátaszéken, Pakson, később Tevelen. 2005 decembere óta öt fővel muzsikálunk, megérkezett közénk Mischl Erik. A zenekar felállításában a következő években sok változás történt. 2006-ban csatlakozott Vén Miklós brácsás, majd 2007-ben Szűts Huba Ákos bőgős, 2011-től Szabó Máté Gergely, 2015-ben Jankó Balázs harmonikás.

A Bartina zenekar örökségeként átvehettük az akkor már tíz éve zajló óvodai néptáncfoglalkozások zenei kíséretét. 2001 januárjától mi visszük tovább Tolna megye számos óvodájában a népzenei és néptáncos nevelést. Ezek a foglalkozások jeles napokról, munkákhoz, az emberi élet fordulóihoz kötődő szokásokról szólnak, de elsősorban mégis a játékról és a mozgás-koordinációról. Komplex fejlesztés ez, amelyet a gyerekek önfelelt vidámsággal játékként élnek meg, miközben számolni, gondolkodni, együtt mozogni tanulnak. A játékokon keresztül szocializálódnak, élethelyzeteket élnek át.

Mivel nemcsak népzeneészek voltunk és vagyunk a zenekarban, felmerült az ötlet, hogy változtathatnánk a hangszerelésen. Barta Balázs zenei kreativitása úgy térített el minket az autentikus népzeneitől, hogy színeiben mégis népi muzsikát játszunk mind a mai napig, sok-sok fűszerrel, no meg dobfelszereléssel, amit Sebestyén Csaba püföl. Egészen egyedülálló, „csurgós” muzsikánk lett. Így talán olyan emberekhez is közelebb jutunk, akik eddig nem hallgatták, vagy nem is ismerték a népzeneit.

A gyerekek által legkedveltebb dalokból, játékokból gyúrtuk össze koncertjeinket. Ebből az anyagból készült második gyermekeknek szóló lemezünk is, a *Három egész napon át*. Idén év végére reményeink szerint megszületik a harmadik is.

Ma már főként saját dalokból és népi gyermekjátékok feldolgozásából épülnek fel műsoraink, amelyeket egyre több helyen ismernek meg, s visszatérő ismerőssé, barátokká váltunk óvodákban, fesztiválokon. Az idei évben megnyertük az év legnépszerűbb gyerekdalának kiírt díjat a Picur rádió közönségzavazásán *Eső esik* című saját szerzeményünkkel.

Gyerekeknek muzsikálni nem könnyű dolog, de nincs is hálásabb közönség náluk. Számunkra az a legfontosabb, hogy minőségi zenét halljanak tőlünk, szórakoztatva fejlesszük őket. Akkor jó egy koncert, ha nem csak a gyermekek érzik jól magukat, hanem a szülő, az óvónő is elégedetten tér haza, hogy jó helyre hozta őket. Van-e nagyobb ajándék egy zenekar életében, mint amikor mosolygó gyermekarcok fogadják, s azt hallja: „De jó, hogy jöttetek!”

A Csurgó, bármit is játszik, mindig népzenekar marad. Rendszeresen muzsikálunk táncházat a bonyhádi Vörösmarty Mihály Művelődési Központban, együtt dolgozunk számos megyei táncegyüttessel. A legszorosabb kapcsolat a jövőre ötvenéves Bartina Néptáncegyüttessel alakult ki. Sok közös siker is tudhatunk magunk mögött: a 2013-as Szolnoki Országos Néptáncfesztiválon zenei második helyezést értünk el, a 2014-es Szekszárdi Néptáncfesztiválon zenei különdíjat kaptunk.

A zenekar fennállásának huszadik évét különleges koncerttel és táncházzal fogjuk megünnepelni. December 12-én felejthetetlen élményben lesz része annak, aki Bonyhádra látogat. Elhangzik majd számos feldolgozásunk, de játszunk autentikus népzeneit is. Természetesen nem maradhatnak ki a gyerekek sem, nekik külön meglepetést készítünk. Bemutatjuk zenekarunk sokoldalúságát, a sokféle muzsikát, amit játszunk, végigtekintünk az elmúlt húsz éven. Szeretnénk együtt ünnepelni és mulatni azokkal, akiknek olyan sokat köszönhetünk, mert irányt, példát mutattak nekünk, mert eljártak táncházainkba, koncertjeinkre, mert támogattak bennünket.

Isten áldja a Csurgó barátait!

Siklósi Krisztián

„Örülök, hogy bár ennyit tehettem a falunkétt...”

Beszélgetés Bogdán Gatu Klárával

A moldvai, magyarfalusi „Klárát, Klárikát, Klárika komámasszonyt” lapunk olvasói is jól ismerhetik, hiszen az édesanyjától és tőle gyűjtött életrajzi történetek feldolgozásait, a vele készült interjút magazinunkban is közreadtuk, megjelentek a „Egy asszon két vétekeskéje”, a „Hegyen s földön járogatok vala...” és a „Napsugárkisasszonyok” című könyvben is.

Klárikával negyvenhat éve találkoztam először. 1969 nyarán tizennyolc éves, boldog fiatalasszonyként ismertem meg. A következő nyáron már büszke édesanyaként hordozta karján aranyos, szőke fiacskáját, „Tibériót”, a keresztfiamat. Néhány év múlva férje tragikus munkahelyi balesetben elhunyt. Klárika szomorú özvegyként, fájdalomba kövülten küzdött a sorssal, hogy felnevelhesse, taníttathassa gyermekeit. A gyermekek kiröppentek, őt súlyos betegségek támadták meg. Végül, a sok baj közepette betegen is szerető, hozzáálló férjet talált, akivel életnek új, örömteli korszaka kezdődött.

Tizenhárom éve Klárika népdalkört szervezett a falujában. Nemrég hozta az újabb jó hírt a keresztfiam, hogy felkérték, tanítson hagyományt az iskolában, s ezért még tiszteletdíjat is kap.

Legutóbb áprilisban találkoztunk Magyarfaluban, ahová mesemondó verseny zsűrizésére hívtak. A tavaszi napfényben úszó iskola előtt, mint tarka kis pillangók, cikáztak, futkároztak a színes népviseletbe öltözött gyerekek. Klárika éppen egy apró legényke szöttes övét tekerte fel, amikor odaérkeztünk. Röpke ölelés után sietett is vissza a gyerekekhez, megkötötte a kislányok fejkendőjét, megigazgatta katrincájukat. Szerető szavakkal betelerelte őket a termekbe. Ötven kis mesemondót hallgattunk meg ezen a délelőttön. A gálaműsoron a győztesek mellett bemutatkoztak énekesek is, azután sok-sok kis táncos járta a moldvai táncokat, Klárika férje harmonikázott. Egész nap csak távolról figyelhettem Klárika szorgoskodását. Végül este, az otthonában pazar vacsorával látott vendégül bennünket, magyarországiakat és a két helybeli fiatal tanítót. Éjfél közeledett már, mire végre kettesben maradtunk.

*

- Klárikám, mesélj egy kicsit arról, hogyan kerültél hivatalba?
- Nem értem, mit es jelent az a hivatal.
- Hallottam, hogy valami állást kaptál, az iskolában taníthatod a hagyományokat. Ez nagyon nagy dolog. Hogyan történt?
- Há, hogy mondjam? Én a Ceausescu idejéig mindig azt néztem, hogy a magyaroknak, ha tudok, segítek. Így a magyarok, ha jöttek bé a faluba, én mindig ingyenesen, mindenkinek, amit tudtam, segítettem, én a lelkemet kivettem. Mikor vótak ezek a Róka Szilviék – ő ilyen nagyobb né vót a csángókon –, akkor megkért ingemet, hogy tanyítsak gyerekeket táncolni, énekelni. Tudta, hogy a Magyarfalusi Napokra én így es, úgy es tanyítok. Akkor ők megkértek, hogy az iskolának tanyítsak. Tanyítani fogtam kilencven gyereket itthon, nálam, az életemben. Tibi fiam látta, hogy ez erőst sok nekem, kéne vaj egy segítség, s akkor én elküldtem egy táborba Budau Linát – most meghót, van vaj két éve –, éfű menyecske vót, láttam, hogy nagyon szereti ezt a dógot. Idevettem hozzám, vittem táncolni, énekelni, mindenübe. Szerette, nagyon szerette dógozni a magyarokkal ő es, nagyon, nagyon. Olyan asszont nem es kapnak többet a falusiak, hogy éfű legyék, s úgy szeresse, s úgy tudja, hogy mi kell, s úgy tudjon dógozni a gyerekekkel s a magyarokkal es. Rákja volt, s az elvitte szegén Linát. Őt akartam magam mellé venni, de az MCSMSZ bévette Bákóba, hogy tanyítsa énekelni a gyerekeket. Ő tanyított egy évet, a kettedikbe meghót. Akkor osz-

Bogdán Klára kisfiával, Tiborral, 1970-ben (fotó: Kóka Rozália)

táng ezek a tanyítók, ezek, akik újak idejöttek, eljöttek az őszvel. Én kórházban voltam akkor. Megkérdezték a szomszédokat, hogy hol vagyok. Mondták a szomszédaim, hogy a kórházban vagyok. Azt izenték, hogy ha hazajövök, keressem meg őket. Mikor hazakerültem, megkerestem őket s megkérdeztem, hogy minek kerestetek. „Klári néni! Úgy halltuk, hogy kend otthon, az emberivel a gyerekeket tanyítsa táncolni”, mert az uram mozsikált harmonikával. „Tudna-e tanyítani az iskolában? Fizetés nem lesz semmi, mert nincs honnat.”

Akkor egész télen ötven-hatvan gyermeket tanyítottunk táncolni Gyorgyikámval. Az emberem fútt a én tanyítottam eléfelé.

– *A férjed román ember, hogyan játsza a magyar táncdalmokat?*

– Én trallaláztam neki a szájomval, ő egyhamar megtanolta, mert ő tud harmonikálni. Szeretnék egy furulyásat is, mint van más falukba, de itt nincs. Nem tudnak itt nálunk furulyálni. Kéne bėjőjön egy eszes, hogy megtanyítsa a gyerekeket furulyálni. Híttuk vóna a tanítónéval Legedit, de messze van, valaki kéne, hozza s vigye, met ő tanyít vagy három faluban.

Őszvel eljött hezzám a tanyítóné egy nagyobbval Csíkszeredából, s azt mondta nekem az a nagyobb: „Ne, mit gondoltunk! Téged vegyünk ide bé, me erőst szeretnek ezek a tanárok, hogy hogy dógozol ezekkel a gyerekekkel.”. Mondtam nekik: „Én régtől dógozom gyerekekkel, asszonyokkal, de bévével az iskolához nem vó-

tam.” Mondtam neki, hogy én örömet, ha kell, segítek. Azt mondja: „Nem úgy, itthon kell dőgozz, hanem bé kell vegyünk rendesend az iskolához.”.

Gondolkoztam, hogy mit csináljak. Imá öreg es vagyok, beteg es vagyok, egy. Kettő: fődek es vannak. Azt gondoltam, hogy fődeket imá csak annyit kapálok, amennyit megbírok, egy fél hektárt. A többit odaadom, akinek kell, s vessék bé, me ugyes nem győzöm, nem győzöm, csak ha fogadok vaj egy asszont, vaj kettőt, amikor kapállók vannak. Ez könnyebb nekem es, s ezt csinálom könnyebben, s ott üljön a föld! Eleget kapáltam imán egész életemben. Azért a földet es min csak bévettem. Gondoltam, menek el reggel jókor, öt órákor ott leszek a mezőn, elé tizenegykorig, hogy tizenkettőkor ott legyek az iskolánál. Azt es nem hagyom. Míg tartnak, míg bírom, addig segílek eléfélé. Közel es van az iskola, majd mikor felemeledik az új, akkor messzecekkébb lesz. Ki tudja? Addig még megmondják, hogy kellek-e eléfélé vaj nem kellek. Én örömet, s ha az Isten ad egészséget, én ezt szeretettel csinálom. Nem, hogy muszáj, hanem met szeretem csinálni. Gyerek sok van mindig. Most imá úgy adta az Isten, hogy bévettek oda, s most imá nem ingyen csinálom.

– *Hány gyereket tanítasz?*

– Százhuszat. Százhusz gyermekem van. Veszem rendjvel őket énekelni. Sok óvodás jár, sok, sok, s azok es nagyon szépen énekelnek, szépen táncolnak. Szoktak kapni ajándékokot es, mikor szerepelnek. Nem mindig kapnak, de nem es baj. Kell táncolni magáért a táncért es!

– *Úgy hallottam, hogy néhány tanítványodat benevezték a „Fölszállott a páva” vetélkedőre.*

– Igen. Három gyerek megy versenyre, Gyimesközéplokra. Akkor majd megtetszik, hogy melyik a legjobb. Nagyon szépen énekelnek a lejánkák es, a fiúcska es. A fiúcska tesvérít tavaly elvittem Kostelekre, második díjat kapott. Trunkon es vótunk, én most mindenübe menyek a tanárokkal.

A fiúcskát nagyon szeretem. Még óvodáska. Őt erőst szeretem, met nem nevet, nem nez akárhova, ő utánam sirült, ahova én menyek odasirül ő es.

Bogdán Klára és tanítványa, Ramona (fotó: Kelemen Gábor)

– *Nagyon hosszú, sokversszakos éneket énekelt ez a kicsi, óvodás fiú. Hogyan tudta megtanulni?*

– Ó, még hosszabbakat es tud! Az éneket addig énekeltek, amíg meg nem tanolta.

– *Hogy találtak meg titeket a verseny szervezői?*

– Van egy magyarországi ember, Kelemen Gábor. Ő mondta Puskás Annamáriaéknak, hogy videózzuk le a gyerekeket es küldjük el neki a videót. Ő küldte bé, ahova kellett, ott megnezték, s ők mondták meg, hogy melyik jutott be s melyik nem.

– *A ma hallott meséket is te tanítottad a gyerekeknek?*

– Én is tanítottam, de sokat foglalkozott a gyerekekkel a tanító néni. Hítta le hezzik, hitta őket az iskolába. Minden nap, minden nap! Ezek a tanítók nagyon foglalkoznak a gyerekekkel. Nagyon okosak. Tudják, hogy kell, az eszik mindenübe ott van. Az emberem úgy szereti azt a tanítót, Kiss Csabát, azt mondja: „Akkor szól, amikor kell, akkor nevet, amikor kell. Nem beszél héába.”. A menyecske, Puskás Annamária mindent elgondol szépen. Mind a ketten nagyon ügyesek. Nagy öröme a falunknak, hogy ők idejöttek.

– *Sose volt időnk arról beszélgetni, hogy hogyan alakítottad meg az asszonykórust?*

– Úgy csináltam meg ezt az asszonykórust, hogy kimentünk egyszer Budapestre, a Csángó Bábra. Csak táncolni mentünk. Ott jöttek ilyen riporterek, s kértek, hogy énekeljünk valamit. Senki nem tudott egy éneket se. Igen! Azután elmentünk egy templomba. Ott azt mondták, hogy énekeljünk egy szent éneket, nem tudtunk. Akkor a rekecsiniek elkezdtek fúni egy fecskését. Azok se tudtak magyarul semmi szentes éneket. Biztos, hogy mindenki tudott valamit, de az énekek nem vótak eszszegyűtvel, nem vót megcsinálval az a kórus, hogy együtt tudjunk énekelni többen. Én akkor úgy megszégyelltem magamot! Te! Hogy ne tudnánk münk egy magyar éneket? Mondom, kész. Anyámtól az énekeket esze kell gyűtsem, s meg kell induljak a faluba' es! Vótak a fejemben az anyám énekjeiből es, még másokéből es, sok, ami imán el vót maradvá. Imán nem énekeltek, nincs es eszszegyűtve. Én magamban akkor tettem egy fogadást: eszszegyűtöm anyámtól es, a faluból es az énekeket. Ha még viszek valahova, akkor tudjunk, ne fecskés éneket

Készül a kozonák (fotó: Kelemen Gábor)

énekeljünk a templomban! Mikor hazajöttünk, elmentem Gyurka Istánnéhoz, Tyinka nénihez, s kértem: „Kendnek még jutnak-e eszibe a régi magyar énekek?”. „Igen.” Mondtam neki, hogy én örökké halltam ökök lejánka koromban, mikor odale laktam anyámnál. Halltam, hogy Tyinka néni mindig milyen szépend énekelt, nagy szájjal az úton. Vót vaj három asszon, mikor jöttek haza a lakadalomból este, vót vaj egy pohár ital íval, s ők az úton énekeltek szép magyar énekeket. Még eszembe jutott a dalja es, szerettem, amit énekelt, azt az Ég a világ-ot. Tyinka néni nekem ezt minnyá el es énekelt s én szépend leírtam. A legelső éneket, azt gyűjtöttem tőle, hogy Ég a világ s a függönyös szobába’. Osztá a Borna Jancsit s másokat es. Legyűtöttem én osztá a faluba’ minden énekeket, amit hallottam, egy rendet innat, egy rendet onnat, egy sort innat, egy sort onnat.

Anyám tudott sok éneket, de nem tudta éppend, met ő nem tudott iskalát, nem tudta az énekeket éppend, csak ahogy jutott eszibe gyermekkorától. Akkor esszegyűtöttem az anyámét, s még abból a faluból es, ahol anyám született vaj egy sort, s így jött ki az ének. Anyámtól levettem, hogy Mikor menünk macsirozni, akkor levettem sorra a szent énekeket a Mária tiszteletire, s még másokat, akkor így, essze-vissza gyűtöttem én több éneket. Azután esszegyűtöttem tíz asszont, s megtanoltuk az énekeket. Megtanyítottam a

Asszonyok táncolnak a Magyarfalusi Napokon (fotó: Kelemen Gábor)

máriás énekeket, osztánd a Szent István énekjít, karácsonyi énekeket. Jöttek a falunkba Magyarországról, Pápáról, hoztak ajándékokot, nekik es adtunk egy szép előadást. Így van ez a kórus. A Borna Jancsit még nem énekeltem, nem tanyítottam meg még senkinek. Még megtanyítom, met kellene a balládák.

– *Magnóval gyűjtötted a dalokat?*

– Nem magnóval, nem. Úgy, ahogy tudtam én írni, mincsak magyarul. Az asszonyok úgy írták le, hogy román betűkvel, magyar szovakval. Ezt csak mük értjük, csak ők értik, amit írnak, más senki nem tudja felolvasni. Én tudtam a dallamot, s akkor így megtanoltuk.

– *Hol gyűltetek össze az asszonyokkal? Művelődési házban vagy az iskolában?*

– Itt, nálam. Esszegyűtöttem az asszonyokat egy télend, itt nálam. Senki nem mondott semmit. Mikor a falusi napok eljöttek nyárba, akkor elébbcer itt énekelünk a faluba’. Akkor így mások es meghallták, s az énekjeinkvel elvittek egyebübe es, más falukba es. Osztá csinyálni fogtak más falukba es kórusokat. Addig suhutt se láttam más falukban asszonkórust. Miután én megcsináltam, ők es csinyáltak osztán. Ahogy így találkoztunk, a falusi napokon, vaj ahova vittek, akkor nekik es vót kórossik osztá. De előbb, ameddig én nem csinyáltam, nem csinyáltak egy csángó faluba es kórust. Most es menen ez az asszonkórus. Örülök, hogy bár ennyit tehettem a falunkétt, esszegyűtöttem ezeket az énekeket, met ha én nem gyűtöttem lenne, senki nem gyűtötte lenne essze. Senki.

– *Hány éve alakult meg az együttesed?*

– Tizenharmadik éve csinyáljuk imá a Magyarfalusi Napokat, s így tizenhárom éve hátrafelé van csinyálva ez az asszonkórus es. A fiam azt mondta, hogy kell egy név es a csoportunknak. Leültem, gondolkoztam, mit, hogy. Az lett a nevünk, hogy „Kerek alma, falapi” asszonkórus. Ez benne van egy énekben, így van:

„Kerek alma, falapi,
Szeret ingem valaki,
De nem mondom meg, hogy ki,
de nem mondom meg, hogy ki.”

Egyszer elhíttak táncolni a románokhoz búcsú napjára. A polgármester s a pap szervezte. Kérdezte tőlem a polgármester, hogy mi a neve a csoportnak. „Jaj, hogy mondjam ki neki románul, hogy »kerek alma, falapi?»” Azt mondtam neki, hogy a nevünk Alma-

Györgyice a 2015-ös Magyarfalusi Napokon (fotó: Kelemen Gábor)

Az asszonykórus Kő Pál alkotása, Budau Lina portréja avatásán, 2013-ban (fotó: Kelemen Gábor)

virág. Most Almavirág vagyunk a románoknál. A pap azt kérte, hogy ne hogy táncoljunk csángó táncokat. Isten őrizze meg! Felküdte a polgármestert, hogy amikor próbálunk, nezz meg, hogy nincs-e csángó tánc az előadásunkban. Akkor egyet azért csak bétettem, egy ilyen kört, hogy ne mondja, hogy csángót táncoltunk. Felöltöttünk csángóson, a viseletünk csakes mutította, hogy munk nem vagyunk az ő románjaik. Aztán többet nem hívtak. Ilyenkor hoznak cigányokat, hoznak oláhokot, de minket nem hírnak.

– Mit szólt a falu, hogy együtttest alakítottát?

– Szerették. Senki nem mondott semmit, semmit. Rosszat nem mondtak. Nem, nem. Akkor kezdtük tanyítani a gyermekeket és énekelni. Tanolták a gyermekek az anyáktól, versenyekre mentek ezekvel az énekekkel, most mind bé vannak iratkozval magyarba. A kicsiket, a gyermekcsoportot Kalászkának neveztük el.

– Az interneten találtam egy újságcikket, amelyben a kitüntetéséről írnak. Nagyon kedves, meleg szavakkal méltatják a munkásságodat.

*

„Az ideai Magyarfalusi Napok programjának fénypontja a Magyarfalusi Díj átadása volt. A szervezők elérkezettnek látták az időt arra, hogy

Szómagyarázat: egyebübe - máshova; eszes - itt: hozzáértő, szakember; éfiú - ifjú; életemben - otthonomban, a portámon; éppend - pontosan; falapi - falevél; felemeledik - itt: felépiül; ingemet - engem; katrinca - lepelszoknya; kozonák - diós kalács; Legedi - Legedi László István furulyás, a Népművészet Mestere; macsírozni - masírozni; magyarba - fakultatív magyar nyelvű oktatásra; Magyarfalú - (románul: Arini, korábban Ungureni vagy Unguri) település Romániában, Bákó megyében, a magyar nyeloterület legkeletibb peremén; MCSMSZ - Moldvai Csángómagyarok Szövetsége; mindenübe - mindenhová; nagyobbné - vezetőnő, felsőbbbég; sirül - fordul, hajol; suhutt - sehol

megalapítsák a díjat, elismerjék ezzel is a felbecsülhetetlen értékű hagyományörző munkát.

»Gondolni kell azokra is, akik sokat tesznek a faluért, mert vettük észre, hogy előbb-utóbb valaki megöregszik, megbetegszik vagy meghal, és utólag sajnáljuk, hogy nem ismertük el a munkáját« – indokolta a díjalapítást Bogdán Tibor. Az első kiválasztott éppen az édesanyja, Bogdán Gatu Klára, akinek munkássága túlmutat Magyarfalú határain, az egész magyarságra nézve fontos.

Borbáth Erzsébet csikszeredai tanár így méltatta a díjazottat: »Semmi másra nincsen szükség, csak arra, hogy szeressük azt, ami a miénk. Ha a szeretet lesz a tartósítószer a kultúránknak, nincsen ok a félelemre«

– idézte a falu szülöttének, Iancu Laura József Attila-díjas költőnek a sorait, hiszen »Klára néni élete és munkája azt példázza, hogyan lehet a szeretet a tartósítószer a népi kultúrának«. A laudáció számba vette Bogdán Klára életútját és rendkívüli munkáját: 1949. szeptember 13-án született Magyarfaluban, egy rövid, alig egyéves egyházaskozári kitérő után (1962–1963), ahol megtanult magyarul írni-olvasni, Magyarfaluban él és dolgozik. Volt adatközlője Kóka Rozália bukovinai székely mesemondónak, de Andrásfalvy Bertalan néprajzkutató is őt kérte fel, hogy 1984-ben Pécssett moldvai csángómagyar táncokat tanítsa. Erdélyi kutatók is szívesen felkeresték és az ő portáján indul el már 1990-ben a Teleki Pál Baráti Kör tagjainak oktatói munkája, amellyel magyar betűvetésre oktatták a magyarfalusi fiatalokat. 2004 óta gyermek és felnőtt táncscsoportot szervez, megalapította a »Kerek alma, falapi« asszonykórust. Példát mutat abban is, hogy hogyan kell fogadni a faluba látogató vendégeket, elindítva egyfajta faluturizmust Magyarfaluban.». [http://erdely.ma – 2014. október 3.]

*

– Erőst jól esett, hogy így megtiszteltek. Te tudod, Rózsikám, hogy ez mind így vót, ahogy az írásba benne van!

Kóka Rozália

Úgy tetszik, hogy jó helyen vagyunk itt...

A Muzsikás Gyermektánc ház pedagógusszemmel

2014 őszén, egy kedd délutánon 2–6 éves gyerekek és szülei népi játékokat játszanak, táncot járnak és énekelnek a TEMI (Területi Művelődési Intézmények Egyesülete) Fővárosi Művelődési Házában, a Muzsikás Gyermektánc ház keretében. A tánc ház-vezetők Littner Anita és Bejczy Bálint, az élő zenét a világon mindenütt ismert és elismert Muzsikás Együttes tagjai adják, az előtérben pedig Gerencsér Valéria játszóház-vezető tart kézműves foglalkozást a családoknak. Sokan eljöttek. Talán már a szülei és nagyszülei is jártak itt. Hiszen negyvenegy éve már, hogy az azóta Liszt Ferenc-díjas, Kossuth-díjas, nemzetközi világzenei WOMEX-díjas és más elismerésekkel is rendelkező Muzsikás együttes tánc házát szervez az FMH-ban – s annak is több évtizede, hogy a mulatságot gyermekek, kisgyermekek számára is meghirdetik.*

A ma működő Muzsikás Gyermektánc ház semmilyen értelemben nem cáfol rá múltjára – miközben teljes mértékben *jelen van*. A 0–10 éves gyermekeknek hirdetett foglalkozás feljűk és a felnőttek felé is megnyíló tér, öröm-lehetőség, miközben több száz éves kulturális mintákkal dolgozik egyszerűen és tudatosan, minden anakronizmus vagy elkülönülés nélkül.

*

EGY TÁNC HÁZI DÉLUTÁN JELENETEI

A délután a kézműves foglalkozással kezdődik az emeleti nagyterem előtérében. Többnyire 2–5 éves gyerekek érkeznek, szülővel vagy nagyszülővel. Nem gond az évek száma sem így, sem úgy, mert a közös alkotás mindig lehetséges. A drámapedagógusként is ismert Gerencsér Valéria vágja, hajtja az alapanyagokat, kötözi a csuhévirágot, s az összetolt asztalokhoz letelepedő gyerekeknek és szülei nek máris mutatja, hogyan kell ezt csinálni. Aztán hagyja őket dolgozni, játszani. Felnőttekhez és háromévesekhez egy nyelven szól – az alkotás és az instruálás természetes médiuma itt láthatóan a szülő. Közvetlenül azonban senkit sem kér erre, sőt, amikor egy fiatal anyuka kissé türelmetlenül megjegyzi, hogy „ehhez túl kicsik a gyerekek”, a vezető, szabadkozásában szín-

A 41 ÉVRŐL

Az autentikus népzene, néptáncnak mintegy 150 éve megindult megértése, felkutatása, visszatartása és értő módon örökítő pedagógiája – „olyan magyar kulturális teljesítmény, amire nincs példa se a mi történelmünkben, se másokéban” – mondja meggyőződéssel Sebő Ferenc a Duna TV 2009-ben készült *Muzsikás történet* című dokumentumfilmjének első részében. Fontos azonban tudnunk, hogy a szélesebb tömegek és általában a városi közizlés számára csak az első tánc ház 1972-es budapesti megrendezése, a Sebő-Halmos duó és a Muzsikás együttes tudatos népzenei tevékenysége, valamint a példájukon máshol is felbuzgó művészi és pedagógiai munka emelte ki az autentikus népzene és népi kultúra a „csúnya érdekesség” kategóriájából. Ahogy a magyar népzenevel foglalkozó együttesek visszatartották Magyarországnak azt, ami az övé, úgy a tánc házmozgalom civil lelkes-

déssel és friss tudással elősegített életése végül – pont negyven évvel később – a legmagasabb nemzetközi elismerést hozta: 2012-ben az UNESCO a „tánc ház-módszer” fölvette a szellemi kulturális örökség megőrzését célzó legjobb gyakorlatok (Best Practices) hivatalos listájára, így a magyar tánc ház a világörökség részévé lett.

* A kézirat első olvasója jelezte, hogy az elbeszélésben ne maradjon említetlenül Bakonyi Ernő táncművész, a tánc házmozgalom meghatározó személyisége, mindenki Savanyúja, aki húsz éven át vezette a Muzsikás Gyermektánc házát, és 2012-ben, a Veres Péter Gimnáziumban tánc tanítás közben vesztette életét. (V. A.)

te elharapja „a szülővel együtt kéne” kezdetű mondatot, és inkább egyebet válaszol. A foglalkozás a táncház végéig tart majd – aki elfárad, kijöhet ide. Készülnek az alkotások. Közben a gyerekek egy része inkább a fizikai teret élvezi. Ők csúsznak-másznak, sikongatnak, kiáltoznak. Senki nem „teszi helyre” őket, mert úgy tűnik, mindenki érzi, hogy már a helyükön vannak. Vali néni időnként keresztülinstruálja a zsbongást, kellemesen morajlik a levegő.

Nem sokkal később, bent a táncteremben már jókora csuhévirágokkal szaladgálnak a gyerekek. Egy 3 év körüli kisfiú kintartóan, széles mosollyal, szirénázva bujkál a megemelt széksorok közt, nővére a nyomában tempózik – a fordulóban pedig a térdemen löki magát tovább. Oldott a hangulat. Körülbelül 30–40 gyerek és ugyanennyi szülő lehet itt. Lepakolnak, eszegetnek, beszélgetnek a tánctéren vagy bújócskáznak az emelvény mögött. Egyszer csak óriási sikítóverseny. Fülelek, de egyetlen csitító szó sem hangzik el, és ez megnyugtató.

Lassan fél hat. Megérkezik Littner Anita, és egy darabig mosolyogva üldögél. Bejczy Bálint, a másik vezető is itt van már. A Muzsikás prímása, Sipos Mihály is feltűnik hátul, hegedűtokját bontogatja és a körülötte állókkal beszélget. A táncházvezetők felémelt karral integetni kezdenek, és az emberek lassan köréjük gyűlnek. Littner Anita kört alakít a jelenlévőkből, üdvözlí „az újakat”, majd rögvést egyszerű, dobbantós-járkálós énekes játékba kezd. Éneke barátságos, puha – és épp csak annyira hangos,

hogyan vezethessen. Nem tanít – egyszerűen beengedi a gyerekeket abba, amit csinál. Új és új dalokat indít, együtt énekel a gyerekekkel, szülőikkel és nem „gyakoroltat”. Egyre több és egyre differenciáltabb a mozgás, de instrukció alig kíséri. Ez tényleg közös tevékenység.

A tanár nő egy idő után csendesítő hatású mondókákba, mozgásokba fog. *Megszírom, megvajazom, mégis-mégis neked adom...* A páros játék után a társaság a földre ül. Ez az igazi pihenés: benne maradni az élményfolyamban, de a test hadd nyugodjon kicsit. Az új mondókához már csak a kéz mozog: mutogat, tapsol.

A mondóka nyomán egyszer csak rákezd a zenekar. *Házasodik a tücsök...* A társaság újra talpon. Először mindenki magában illeget, aztán összefogódnak, végül közös kigyózás, vonatozás kezdődik. Ebben a blokkban Bejczy Bálint a vezető. A gyerekek átveszik mozdulatait, tapsait, néha rikoltásait is. Egyre több lépés, gesztus jelenik meg a táncban anélkül, hogy ez elbizonytalanítaná a gyerekeket. Persze Bejczy Bálint elsősorban a szülőket instruálja. A tempóváltásokat most a zene sugallja. A zenekar egy-egy blokkja végén a táncos közönség lelkesen tapsol. Aztán megint a pihenés jól tervezett szakasza jön: megszűnik a táncforgatag, és a körben álló-rugózó gyerekek és felnőttek jól ismert dalokat énekelnek gyors egymásutánban. *Megy a vonat Kanizsára, Egy boszorka van, Szélről legeljetelek, A tokaji szőlőhegyen...* A nézőtéri székeken ülők is figyelnek, van gyerek és felnőtt is, aki magának énekel – együtt a többiekkel. *Érik a szőlő...* Majd a társaság ismét a földre ül. Mondókatanulás következik Littner Anitával. *Erre gyere rózsám, nincsen sár...* A visszacsatolás maga az együttismétlés. Sipos Mihály kíséretével énekelni is megtanuljuk.

Ismét nagymozgások következnek: mindjárt kezdetét veszi egy népi gyermekjáték. A gyerekek azért előbb Littner Anitát ölelgetik. Bejczy Bálint időnként megforgat egy-egy rácsimpaszkodót. A népi játék: a gólya és a békák. A szabályokat természetesen a maguk módján tartják be a kicsik, de ez miért volna baj? Itt sem az. Amikor pár kör lement, és a játék a gyerekek számára már ismerős lehet, nem ismétlik tovább, hanem hirtelen tekeredni kezd a kígyó. Littner Anita énekelve kivezeti a tömeget az előtérbe, majd vissza. Ezzel a fogással automatikusan elrendeződik a tömeg. És újra ének,

Muzsikás Gyermektáncház másfél-két óra test és lélek felé kinyit. Az általában vett hagyományörző és -örökítő foglalkozások ugyanis, attól, hogy azok, amik – korántsem feltétlenül jók. Ez azonban ténylegesen az. Érezzük a bőrünkön. A mulatságban minden jelenlévő lehetőséget kap egy tevékeny örömet kínáló énekes-táncos közösségi játékra – és egy kis egyéni szabadság megélésére is.

Kis szabadság persze nincs – csak teljes szabadság van. A dal- és tánctanítás itt ennek jegyében, *elvárásmentesen* folyik – a szülők felé is. Sem a cselekvésekben-élményekben való részvétel, sem a gyerekek szülői ösztönzése nem kötelező, egy kicsit sem – csak *lehetőség*. A táncot vezető felnőttek tanítása játék- és örömelvű. Általuk a „csináld úgy, ahogy én” elvárása helyett a „csináld velem” hívását érezhetik meg a gyerekek. Aki tehát akar, énekel és táncol – aki pedig mást akar, mást tesz. Például kimegy a kézműves-asztalhoz, az emelvény széksorai közt kutyagol vagy figyelve üldögél. Az úgynevezett fegyelmezésnek nyoma sincs. Ellenben mindig van miben részt venni, van mire figyelni, és van min elmélázni. Beállni a körbe és kiállni a körből, középre penderülni és visszahúzódni, figyelni, tanulni vagy álmélkodni – mind szabad. Ez az a közeg, amelyet gyerek és felnőtt egyaránt a legjobban szeret maga körül, még ha sokszor nem is vallja be magának.

A táncmozgalmak indítói – és egyáltalán a valós népi kultúra önjáró felfedezői – nem koreográfiaként, hanem nyelvként kívánták megismerni és taníthatóvá tenni a magyar néptáncot. Ez az eredeti attitűd teljes egészében áthatja a mai Muzsikás

ének. Aztán megáll a forgatag, következik az utolsó közös dal. *Úgy tetszik, hogy jó helyen vagyunk itt...* Mindenki áll és énekel, spon-tán taps kezdődik.

Most, aki még bírja, Sipos Mihállyal dal-tanulásba foghat. Anyukák, apukák, gyerekek körülülnek a Muzsikás prímását, és ő hegedűkísérettel, szelíd hangon rákezd. *A ma-*

lomnak nincsen köve, mégis lisztet jár... A zenekar is bekapcsolódik. Négy versszakon megyünk végig, Sipos Mihály kedves, sokunk által jól ismert énekhanga és rövid, szeretet-alapú magyarázatai fáradtagnak és frisseknek is jólesnek. Aztán új dal. *Virágozik a cseresznyefa...* Gyerekek járkálnak, forognak, kergetőznek a csuhévirágukkal. Amikor a zenekar egyszer csak frissebb tempóra vált, egy ismerős táncos felpattan, és járn kezdi a gyerekek körében. Mosolyban, átéléssel ropja, a gyerekek vele billegnek. Aztán táncos gesztussal leinti a muzsikát. Nagy tapsot kap mindenki. Sipos Mihály mosolyogva búcsúzik a társaságtól.

*

ÉLMÉNY ÉS MAGYARÁZAT

A fenti leírással talán sikerült éreztetni annak a széles, ölelő térnek az élményét, amit a

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNC-HÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,

Szilágyi Dezső tér 6. I. em.

Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.

Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA

1061 Budapest, Andrásy út 45.

Tel.: (1)-322-1645

KALÁKA ZENEBOLT

Bp., V. ker., Bárczy István utca 10.

Tel.: (1)-267-5331

A FOLK

1074 Budapest, Dohány u. 84.

Tel.: (1)-351-3341

MESTERPORTA

1011 Budapest, Corvin tér 7.

Tel.: (70)-244-8432

ETHNOSOUND

Bp., VIII. ker., Krúdy Gy. u. 7.

Tel.: (1) 266-8105

Táncházat is. Ezért a kevés instrukció, ezért a szabadság. A kisgyermek itt úgy tanulnak táncolni, ahogyan beszélni. A mostban, a jelenlétben. A vezetők és a zenekar tudatosan építkezve mozgósítanak nagy mennyiségű, olyan dal- és táncanyagot, aminek hangulata, egésze vagy akár töredékei is alkalmasak arra, hogy jóleső emlékként, mintaként, tudásként beépüljenek a kisgyermek testébe-lelkébe. Ezt a jelenlévő, élő nyelvet a gyerekek folyamatosan észlelik, figyelik és használják – természetesen úgy, ahogyan éppen jólesik nekik.

A Muzsikás Gyermektáncház természetes légköre megnyitja a gyermeki lelkesedés és átélés kapuit még az egészen kicsikben is, az átélés pedig egyben az intenzív tanulás természetes közege is. A bátorító, beavatkozásmentes hozzáállás kevés nevelő környezetben jellemző igazán, de a Muzsikás Táncházban az. Itt megtörténhet, hogy a *Tekeredik a kígyó, rétes akar lenni* körkörös széthúzóadásakor egy két év körüli gyermek a hátán fekszik középen, örömeiben visít, és ebbe senkinek nincs oka és indíttatása beleszólni. A gyereket láthatóan megigézte a tér és a hatalmas belmagasság, amit ebből a pozícióból szemlélhet a legszabadabban. A tánc folyik tovább, senki sem „helyezi biztonságba” őt, mert senki sem érzi, hogy útban vagy veszélyben van. Megfordul, ide-oda csúszik hason, a körben álló felnőttek és nagyobb gyerekek felé hajolnak, szemeznek vele tánc közben, ő pedig nevet és kisvártatva újra a hátára fekszik. Nemsokára már öten-hatan utánózzák is őt, szól a *Hej, Dunáról fúj a szél, szegény embert mindig ér*, húzza a zenekar, ütemes a taps, a fekvő gyerekek a lábukkal kalimpálnak rá.

*

HEJ, JANCSIKA

Bizonyos gyerekek ide is, mint mindenhová, magukkal hozzák megnevezhetetlen szorongásaikat. Itt vannak most is. Ahogy egyes szülők is. Ők önhibájukon kívül úgy tudják, hogy *könnyűnek lenni nehéz*. Ezt pedig a gyerekek is megtanulja – bár az érzés forrását nem ismeri föl. Ám ez a közeg őket is befogadja: a gyereket, aki azt hiszi, hogy a forgatag miatt szorong; és a szülőt, aki magáról azt hiszi, hogy szorongó gyereke miatt. Itt ugyanis senki sem vár teljesítményt. Senki sem nevel se gyereket, se szülőt. Itt ők, ha akarják, kivárthatják a pillanatot, vagy csak tanulhatnak nemfeladni. Ha a pillanat eljön, óvatosan bele-beleúszhatnak abba, ami történik. Táncolhatnak egymással egy percet. Aztán negyed óra múlva megint egyet. Felfedezhetik, hogy talán nincs is akkora baj.

Kép és szöveg: Veszprémi Attila
(Új Pedagógiai Szemle, 2014/9–10.)

Algyőn az év tájháza

2015. október 1-én a Nógrád megyei Terényben tizenharmadik alkalommal rendezték meg a Magyarországi Tájházak Szövetségének Országos Szakmai Konferenciáját és Találkozó-ját, amely egyúttal az Év tájháza elismerés átadó ünnepsége is.

Az épített örökség és a településkép a mai használat jegyében című interdiszciplináris konferencia idén is összehozta a múzeumi szakma, a műemlékvédelem és a vidékfejlesztés azon képviselőit, akik a tájházi kulturális örökség megőrzésén és fejlesztésén dolgoznak. A téma aktualitását jelzi, hogy egy 2015-ös jogszabály ismét megerősítette: a magyarországi tájház-hálózatnak – mint a népi építészeti kultúrát, tágabb értelemben a hagyományos vidéki-mezőgazdasági életmódot bemutató muzeális intézményeknek – a Világörökségi Várományosi Helyszínek között is biztos helyük van. E siker elérésében is nagy szerepe volt a nemrég elhunyt dr. Füzes Endre néprajzkutatónak, a Tájházsövetség alapító és tiszteletbeli elnökének, akiről a konferencia kezdetén a résztvevők tisztelettel emlékeztek meg.

A tájházmozgalom népszerűsítése, értékeinek szélesebb körű megismertetése céljával meghirdetett Év tájháza pályázat bírálóbizottságát dr. Bereczki Ibolya, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese, dr. Szonda István, a gyomaendrődi Közművelődési, Kögyűjteményi és Szolgáltató Intézmény vezetője és dr. Bihari-Horváth László, a hajdúszoboszlói Bocskai István Múzeum igazgatója, a Tájházsövetség felügyelő bizottsági és elnökségi tagjai alkották. Idén három kiváló tájház adott be tartalmas pályázatot.

A nagy múltra visszatekintő, 50 éve alapított Recski Tájháznak 2010 óta fenntartója a Hagyományos Értékek Megőrzéséért Alapítvány, amely azóta több tízmillió forint pályázati támogatást szerzett az épület felújítására és a közösségi tevékenység erősítésére. A tájház a Hevesi Háziipari Szövetkezettel együttműködve a palóc népművészet ápolása területén is példaeértékű munkát végez.

A Mezőcsáti Tájház családi örökségként került Juhász László tulajdonába, aki a település igazi kulturális és művészeti központjává fejlesztette a kiállítóhelyet. A példaértékű népi építészeti helyreállítás mellett kiváló kezdeményezői közül kiemelkedik „témahetes” oktatóprogramja, amely lehetővé teszi, hogy a helyi iskola diákjai egy héten keresztül minden tanórát a tájházban töltsenek, olyan ismeretek megszerzésével, amelyek a hagyományos falusi életmódhoz kapcsolódnak.

A legizgalmasabb pályázatot mégis az Algyői Tájház adta be, amely 2014-ben újult meg a helyi önkormányzat 15 millió forint értékű önerős fejlesztésével. Ennek keretében a hagyományos épület helyreállítása a legmodernebb kiállítás-technika telepítésével párosult. A kiállítás kurátora, dr. Vass Erika újraértelmezte a tájházak kiállítási gyakorlatát, és az enteriőröket olyan tematikus egységekkel egészítette ki, amelyek a lakásbelsőkön túl az életmódot, a gazdálkodást és a szokáshagyományokat is bemutatják, a multimédia és az interaktivitás eszközeinek segítségével. A bírálóbizottság a modern szemléletű és hiteles kiállítás innovációjáért idén az Algyői Tájháznak ítélte oda az Év tájháza címet, amelyhez ezúton is gratulálunk. (Sajtóközlemény)

Péter László székely „panoptikuma” – V.

Válogatás Péter László: *Keresztapám nadrágja* című kötetéből (Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2011.)

MAJD MEGMUTATOM, HA INGEM TEMETNEK...

Haláleset történt a faluban: mégpedig életerős, családos ember szenderült át a másvilágra. Nagy tragédia volt ez a családnak meg a rokonságnak is, és a komácskák, sógorok, barátok nagyon sajnálták, hisz ők nem csak barátot, hanem ivócimborát és kártyás embert is veszítettek az elhunyt személyében.

De mit volt mit tenni?

A virrasztás alkalmával a rokonság megegyezett a pappal a halottbúcsúztatásról és a temetés dolgában, a többit pedig a család és az elhunythoz magukat közelinek érzők vállalták. Mivelhogy szegény embert temettek, egy kicsit foghíjas lett a szervezés, hiszen kevés pénzből kellett gazdálkodni...

Régi szokás szerint a halottas háznál ülték a tort. Kiflivel, mákos kaláccsal, pálinkával adóztak az elhunyt lelki üdvének. Ezt a végső tiszteletet megadták minden temetésnél. A gazdagabb házaknál ilyenkor nemegyszer túlzásokba estek, a torban sokszor megrészegedtek, s olyan népi vígasságot csaptak, mintha lakodalmat vagy keresztelőt tartanának.

A szegény elhunyt családja nem nagyon traktálta a gyászolókat, de azért az asszonyok szépen imádkoztak, szent énekeket énekelgettek az elhunyt lelki üdvéért, eszegették a kiflit, a mákos kalácsot, vagy éppen beszélgettek, pletykáltak. A férfiember a pálinkás évegvel okosan kihúzódtak az udvarra, ott illogatták a kerítészaga-

gatót. Mindeközben hangoskodtak, hetvenkedtek, beszélgettek mindenféléről.

A kapatosabbja már danolgatni kezdett. Elésztedték a halott kedvenc nótáját és a többi... De a pálinka gyengécske volt, s ezen össze is vitáztak.

– Ejj, szegény komám, elment hirtelenjibe’...

– Azétt valami jobb pálinkát es ihatnánk a lelki üdvéért!

Az egyik nagyotmondó volt, s mindjárt kikerekítette a mondanót:

– Na, emberek, meglássátok, ha én meghalok, olyan temetést rendezek, hogy megemlegessük, amíg élünk!

*

A SZABÓ KOPORSÓJA

A szabómester pedáns ember volt. Öregecske korára elkezdett foglalkozni a halál gondolatával s ebbe a témába aztán egyszeriben jól belémerült. Úgy szeretne volna, hogyha netán meghal, a hozzátartozóinak ne okozzon nagy gondot. Elhatározta, hogy elrendezi ő a saját temetését. Rendelt hát az asztalosnál egy olyan koporsót, amilyenre vágyott. A szép koporsó nagyon tetszett neki! Amint elkészült, úgy, frissen pácolva s lakkozva, este hazavitte és felcipelte a padlásra! Ott aztán mindjárt ki is próbálta, hogy hogy esik benne a fekvés!

Napokig s hetekig járt fel a padlásra. Nézegette, csodálgatta a koporsóját s egyszer-kétszer még belé is feküdt: jó kényelmes volt... Aztán eszibe jutott, hogy a szomszédot, legénykori jó barátját áthívja s megdicsekszik a szerzeményével. Fel is mentek a padlásra, de mikor az meglátta a meglepetésnek szánt koporsót a félhomályban, hirtelen úgy megirtózott, hogy olyan halovány lett, mint a holdvilág.

– Jézus, Mária!

Ijedtében le akart menekülni a padlásról, alig lehetett lecsillapítani s visszatartani, hogy le ne ugorjon. A megzavarodott jóember nem volt tisztában azzal, hogy mi is történik, kinek készítette elő, kinek szánta a barátja a koporsót. Hosszas magyarázgatásra került sor, végül a szabómester megnyugtatta, hogy ez a koporsó a sajátja. Őt azért hívta át, hogy kikérje a véleményét s a tanácsát: milyen színű gyolcsból varrja meg a koporsó bélését?

A szomszéd mustrálgatta egy ideig a szép látványt s végül azt tanácsolta, hogy a bélés legyen piros színű!

Meg is fogadta a mester a tanácsot s két nap alatt, a mindennapi munkája mellett, nagy titokban, megvarrta piros gyolcsból a koporsó bélését.

Mikor belérendezte a koporsóba, nem tetszett neki, csalatkozott a látványban. Megmutatta újra a szomszédjának s addig vitázgattak, hogy végül úgy döntött a szabómester, hogy kicseréli a bélést fehérre!

– S akkor mi lesz a pirossal? – kérdezte a szomszéd.

Vakargatta a fejét a mester:

– Hát, nem tudom...

De aztán, nagy végre kisütötte:

– Hát, majd félreteszem a feleségemnek, Margitnak!

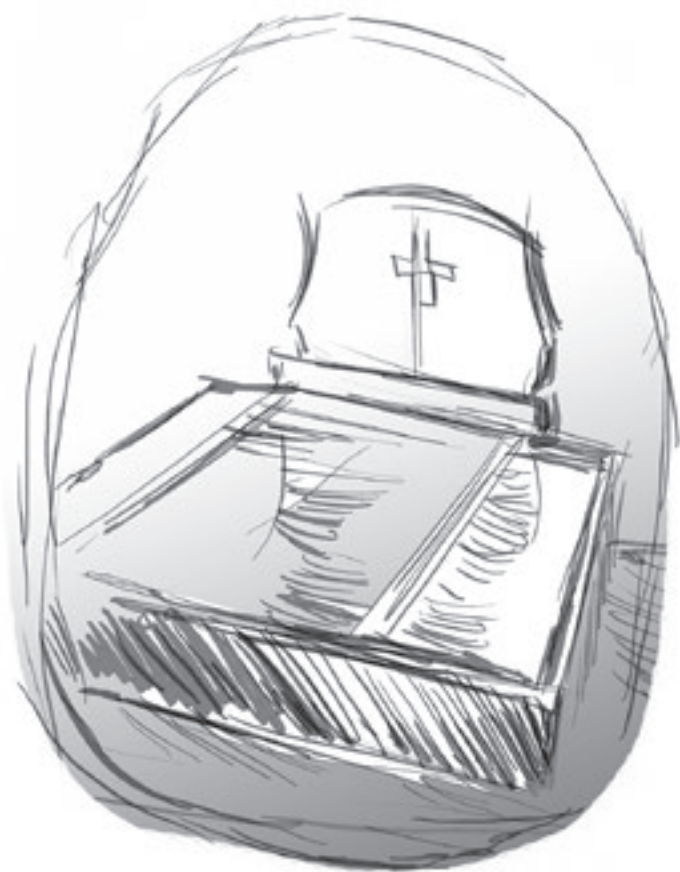
Így aztán az övé fehér színű lett, a pirosat meg meghagyta a feleségének.

*

A KRIPTA

A szabómester nemcsak a koporsójáról gondoskodott, hanem a kriptáját is megépíttette a temetőben. Nem csinált belőle nagy felhajtást, hanem saját tervei alapján mesteremberekre bízta a dolgot. Időről időre kisétált a temetőbe, és lopott egy keveset annak hangulatából, így készülvén „a jobb időkre”, mikor már végső nyughelyén lakik majd.

Amint elkészült a sírhely, a sétái hosszabbak, megfontoltabbak lettek. Egyik alkalommal régi szomszédja jött haza külföldről és a temetőben meglátogatta elhunyt rokonait, ismerőseit. A mester épp a kriptája előtt ült elmerülve a gondolataiban, amikor összetalálkoztak. Beszédbe elegyedtek s egy idő után a kriptára terelődött a szó. Addig-addig büszkélkedett, magyarázott, hívelkedett a szabó, hogy a másik már megsokallta.

Grafika: Péter László

Végül, megkérdezte tőle a szabómester:

– Na, szomszéd, és neked hogy tetszik ez a kriptá? Ugye, szép?

– Hát, szép, szép, elég tágasnak tűnik... csak kár, hogy nem lakik benne senki!

*

MEGEBREDETT A HALOTT

Székelykevény a régi halottasház a temető bejáratával átellenben, a szélső sarki ház volt. Nem egy tekintélyes, de fontos épület. Jobb híján benne volt a futballisták öltözője is. Az épület ugyanis közös volt, deszkakerítéssel övezett hatalmas udvarán volt a régi futballpálya is. Az élőknek itt szurkoltak s a holtakat itt siratták el, csak egyetlen fal választotta el őket egymástól.

Történt egyszer, hogy a halottasházban frissen felravatalozott elhunyt volt, odébb pedig lezajlott a Kék Duna vasárnapi focimeccse valami környékbeli csapattal. Nagy volt a rangadó, akkoriban a férfielemek mind ott szurkoltak a hazaiaknak. Sokan, ha győzött a csapat, ittak örömeikben, ha veszített, akkor ittak elkeseredésükben.

A csapat aznap éppen veszített. Az egyik helybéli drukker szomorúságában jól berúgott, de úgy, hogy el is elaludt az udvaron. Senki nem törődött vele, nem is látták, hogy a padon szunyókál. Maradtak a virrasztók, s amikor a mi részegünk valamennyire észhez tért, betámolygott a virrasztóba. Be is feküdt hamarosan a koszorúk közé s aludt tovább. Éjfél után, a gyászoló hozzátartozók mind hazaszéledtek, hogy a másnapi temetésre erőt gyűjtsenek. A temetőcsőz bezárta az ajtót s ő is hazament.

Egy idő után a részeg emberünk feltápázkodott s matatni kezdett, kereste a kijáratot. Sehogy se tudott rájönni, hogy hol is van. Csak amikor az ablakon bevilágító holdfénynél meglátta a halottat, akkor józanodott ki egyből. Ijedtében elkapta a kisharang madzagját s úgy elkezdett kongatni, hogy a környékbeliek mind kiugráltak az ágyból. Reggelig átjárta a falut a hír, hogy alighanem elmarad a temetés, mert megébredt a halott...

Három hang – Tři hlasy

Jitka Šuranská & Irén Lovász & Michal Elia Kamal: Three Voices – Indies Scope MAM556

A levegőben van most, a budapesti WOMEX után a világzene, a fúziók utáni vágy, a feldolgozás, a keveredés, a mix, a többretegűség igénye. Persze azért a népdal az népdal marad. Talán nem véletlen, hogy éppen a kitűnően szervezett budapesti világzenei vásár utolsó eseményén, a záró reggelin kaptam kezembe azt az albumot, amely valószínűleg nemcsak az én jól elrendezett, békében egymás mellett élő népzenei képzeimet forgatta fel gyökerestül. Három énekesnő, a cseh Jitka Šuranská, a magyar Lovász Irén és az iráni gyökerekkel rendelkező izraeli, de Isztambulban élő Michal Elia Kamal adott sikeres koncertet 2014 nyarán Namest nad Oslavouban a Cseh Folkünnap Fesztiválon (Festival Folk Holidays in Czech Republic). A lemezen ennek a rendkívül magas színvonalon rögzített és tálalt változatát halljuk. Nem hiszem, hogy bármilyen stúdiómunka vagy utánéneklés hozzátehető volna ehhez bármit is.

Fotó: Kamila Berndorffová

*Vetekedik vala háromféle virág
Virágom, véled elmegyek
Virágom, tőled el sem maradok...
(magyar népdal)*

„A közös »hang«, a közös gondolkodás pillanatok alatt ledöntötte a határokat és a véleménykülönbségek is eltűntek” – mondja a cseh énekesnő.

Lovász Irén szerint a lemez igazi bizonyítéka a zene erejének. Interkulturális és interetnikus kommunikációról ír a borítón. Ez a szakmája: egyetemen tanítja, hogyan lehet ma értelmezni és használni a régen nem létezőt, a csak a hagyományban fennmaradót. Ráadásul itt határokon átvélve, kultúrákat összekötve történik az átadás.

Michal Elia Kamal számára ez a zenei élmény azt jelenti, hogy képesek vagyunk megosztani egymással azt, ami a sajátunk. Úgy érzi, bár sem cseh, sem magyar gyökerei nincsenek, mégis sajátjának, belsőből jövőnek érezte mindkét, eladdig számára idegen kultúrát. A CD kilenc számot tartalmaz, azaz énekesenként hármat, arányos elosztásban. Ám mindegyikük részt vesz a többiekében is. A kísére-

tet az iráni-izraeli énekesnő együttese, az isztambuli *Light Babylon*, a prágai székhelyű nemzetközi együttes, a *Shum Davar* és *Martin Krajček* mandolinjátékos szolgáltatják.

Ez a zenei anyag három énekesnő névjegye. Női hang, női lélek. Mindhárman három-három népdalt hoztak, de intenzív közös, kreatív munkában dolgozták fel és hangszerelték a számokat.

A népdal az népdal...

Nemrég került kezembe az amerikai *Mark Slobin* könyve a népzeneiről. A főként izraeli és afganisztáni zenével foglalkozó világzenei szakértő meg sem próbál definíciót adni arról, ami már másoknak sem sikerült. Véleménye szerint a népzene mibenléte nem meghatározható: „felismerjük, ha halljuk”. Régi tanulság, hogy népenként, országonként mást és mást jelent, egyben azonban megégyezhetünk Slobinnal: „A népzene nem dalok és dallamok készlete, sokkal inkább egy működési gyakorlat.”

Nos, ezt a gyakorlatot fedezhetjük fel a három énekes albumán. Közösen éneklük a különböző dalokat, mindegyikük részt vesz a másik produkciójában, hozzáad, megéri és felerősíti azt, amit fontosnak tart. Négy nyelven énekelnek: csehül, héberül, törökül és magyarul. Mindegyikük énekel a másik anyanyelvén is.

Nyilván ki-ki főszereplő a saját dalában, ám olyan színek, részletek kerülnek elő, amelyek az unásig ismételt autentikus gyakorlatban fel sem tűntek.

Ilyen például a Lovász által indított *Hej, Jancsika, Jancsika*. Ez itthon az egyik legtöbbet játszott dallam, mindenki ismeri. A kizárólag külföldi zenészekből álló csapat olyat tesz hozzá, amire érdemes figyelni. Az énekesek is ízesen, a csak szűz füllel észrevett részletekkel gazdagítva éneklnek, nem beszélve a picit jazz-es alapú finom kíséretéről, amely elszakad a dunántúli ugróstól és a pentatóniától.

Érdemes néha távolról vizsgálni zenénket. Megnézni, más közegben hogyan mutat, másoknak mit mond. Tág a világ, és szabad a bejárása. Ha éltetni akarjuk azt, ami valójában már meghalt, hiszen éltető közege nem létezik, ki kell nyitni a szemünket, és az eredeti népzene lehetőség szerinti tökéletes elsajátítása után ki kell menni a világba, meg kell nézni, mi történik más színpadokon. Hogyan, mivel sikerül több ezer embert összehívni. Olyanokat is, akik, bár nem ismerik a kétrendszerű pentatónia lényegét, nem tudják, mekkora érték ez, mégis felfognak valamit a „közép-európaiságból”.

Kiderült, hogy a zenészek legalább húszféle kultúrát képviselnek. Soha nem találkoztak korábban, a fesztivál első napján látták egymást először. A produkció két nap alatt jött létre a nyelvi akadályok, kulturális különbségek ellenére. Ám a tehetség mindennél tehetség. Aki elbűvöli közönséget saját hazájában, képes lesz ezt tenni másutt is, ha tudja, mit szeretne elmondani. Dallammal, szöveggel, előadásmóddal. Ráadásul itt segítséget kap, hiszen a vegyes felállásból eredően többretegű, több síkon értelmezhető lesz a mondanivaló.

Biztos vagyok benne, hogy, ha megfelelő reklámot kap, ez a lemez bárhol a világon megállja a helyét. Érdemes lenne a formációt élőben is meghallgatni, lehetőség kellene a színpadra állításukra. Hiszen felesleges szavak nélkül, népdalokkal mesélik el nekünk, mi is a globalizáció, a crossover, a fenntarthatóság. Ráadásul a gyakran hallott, elcsépezt szavakat itt nem értjük félre, a zene segíti megértésüket. Mégpedig remek zene, olyan, ami nem múlik el nyomtalanul, megmarad a fülben és a szívben.

Bátor kezdeményezés három bátor nőtől. Legyen bátorságunk meghallgatni!

Fehér Anikó

Kortárs Néptánc

Művészetek Palotája – Fesztivál Színház · 2015. december 5. szombat, 19.00 óra

Rendező: Martin György Néptáncszövetség · Szerkesztő: Diószegi László

A Láda titka (részlet)

Előadják: *Fitos Dezső és Sipos Gergő*

Zene: *ifj. Csoóri Sándor, Fitos Dezső*

Dramaturg: *Kocsis Rozi*

Díszlet- és jelmeztervező: *Mihács Gábor*

Bábszereplők: *Tengely Gábor*

Rendező-koreográfus: *Kocsis Enikő, Fitos Dezső*

Hazatérés

Előadják a Magyar Nemzeti Táncgyűttes egykori és jelenlegi táncosai: *Rab Edina, Tóth Melánia, Lakatos Mariann, Rémi Tünde, Juhász Zoltán, Tompa Attila, Benedek Attila, Appelszoffer János*

Zene: *Kiss Ferenc*

Koreográfia: *Appelszoffer János*

Találkozások – In Memoriam Gy. K.

Előadják: *Bihari János Táncgyűttes*

Koreográfia: *Juhász Zsolt*

Zene: *Bartók Béla – Román népi táncok*

Előadják: *Szokolay Dongó Balázs és Termes Rita*

Együttesvezetők: *Mikóczy Anita, Lengyel Szabolcs*

Fuss...

Előadják: *Forrás Néptáncgyűttes*

Zene: *Szabó Dániel*

Koreográfia: *Horoáth Zsófi*

Művészeti vezető: *Szigetvári József*

Kockázatok és mellékhatások

Előadják: *Mecsek Táncgyűttes*

Zene: *Kovács Márton*

Koreográfia: *Bognár József*

Művészeti vezető: *Molnár János*

Tromf

Előadják: *Gödöllő Táncgyűttes*

Zene: *Lakatos Mónika és a Romengo, Szilágyi Tony és zenekara*

Szakmai munkatársak:

Ovidiu Totti – Camelia Totti

Díszlet: *Balla Vera*

A műben elhangzó cigány eredetmondákat *Bari Károly* gyűjtötte

Koreográfia: *Moussa Ahmed, Tóth Judit*

Művészeti vezetők: *Moussa Ahmed, Tóth Judit*

SZÜNETHÉZ

Hontalanítás

Előadják: *Ifjú Szívek Táncszínház (Pozsony)*

Ének: *Varsányi Zsófi*

Zenei szerkesztő: *Hégli Dusán és a zenekar*

Zene: *Szabó Dániel*

Jelmez: *Seifert Edit*

Művészeti munkatárs: *Varsányi Zsófi*

Rendező-koreográfus: *Hégli Dusán*

A Magyar Örökség Díjas cimbalomduó

Kedves ünneplő Közönség!

Óriási megtiszteltetés számomra, hogy két olyan kiváló muzsikust mutathatok be Önöknek, akik újraértelmezték és tökélyre vitték egy XIX. század végi magyar innovációból megszületett hangszerben, a pedálos hangversenycimbalomban rejlő lehetőségeket. Balogh Kálmán és Lukács Miklós tehetségének és kreativitásának köszönhetően ismét világhírré tehet szert Schunda Vencel Józsefhangszere, amely az Osztrák-Magyar Monarchia korában egyszer már meghódította a világot. Ahogy a XX. század közepén Rácz Aladár a komolyzene számára fedezte fel a cimbalmot, úgy Balogh Kálmán a népzene és a népzenei alapú improvizáció, Lukács Miklós pedig a dzsessz számára. Közös repertoárjukban tehát két egészen különleges, egyedülálló tudás és játékmód összegződik. A kölcsönös inspiráció olyan energiákat szabadít fel, amivel a hangszerjáték lehetőségeinek határait érik el. Mindketten komolyzenei képzésben részesültek, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán diplomáztak (Balogh Kálmán 1980-ban-ban, Lukács Miklós 1999-ben), ennek köszönhetően a kortárs komolyzene interpretálásában is a legjobbak közé tartoznak. Lukács Miklós például a világhírű kortárs magyar zeneszerző, Eötvös Péter műveinek kizárólagos tolmácsolója.

Kettejük együttműködésének alapja tehát a zeneakadémiai stúdiumok, a tökéletes hangszerismeret, a rendkívüli tehetség és – nem utolsósorban – a kiemelkedő technikai felkészültség. Személyes véleményem szerint óriási szerencsénk, hogy a kortársaink ők, így fültanúi lehetünk kettejük érzékeny, lélekkel teli, virtuóz együttműködésének, kezük nyomán a cimbalomjáték újjászületésének.

Nem tudok ellenállni a kísértésnek, hogy néhány szót szóljak a magyar pedálos hangversenycimbalomról, amely 1874-ben, hosszú évek kutató és fejlesztő munkájának eredményeképpen Schunda Vencel József budapesti hangszergyárában készült el. Néhány éven belül már az egész európai arisztokrácia azért versengett, hogy hallhassa a csodahangszert. 1890-ben a Nemzeti Zenedében Allaga Géza irányításával indult meg a cimbalom-oktatás, nem sokkal később pedig a Magyar Királyi Zeneakadémián is megnyitotta kapuit a cimbalom tanszék. A „nemzet csalogánya”, Blaha Lujza is beleszeretett a hangjába, és előszeretettel énekelt cimbalomkísérettel. A XX. század elején közkedvelt hangszer volt az egész magyar társadalomban, kiváltképp a polgári családok körében, amelyek főleg leánygyermeküket taníttatták a – magyar zongorának is nevezett – cimbalmon játszani.

Liszt Ferenc szavait idézem, aki ekképpen méltatta a feltalálót: „Őn a cimbalommal szemben azt az epochális érdemet vívta ki, amit Erard a hárfával. Mind a ketten ősi hangszert ragadtak ki az évezredek pongyolaságából, és megadták neki a szalon-, hangverseny- és zenekari képességet. A magyar nemzet és a magyar zeneirodalom örök hátlára van ön iránt kötelezve; üdvözlöm önt a magyar zeneművészet nevében.”.

Így vált tehát maga a hangszer a nemzet kincsévé, mindannyiunk örökségévé, amelynek nimbuszát, az alkotók eredeti ambí-

cióit, szellemiségét mindig is csak a legjobbak, a széles látókörű, művelt és nyitott muzsikuskok voltak képesek ébren tartani, illetve megújítani.

Lukács Miklós és Balogh Kálmán az életükben és zenei pályafutásukban fellelhető sok párhuzam ellenére csak 2009-ben kezdték közös munkába. Ennek első gyümölcse volt a Négykezes cimbalomra című lemez. Korszakalkotónak nevezhetjük ezt az albumot, ha úgy tetszik „epochálisnak”, mivel ezelőtt soha nem tapasztalt módon, a műfaji korlátokat könnyed természetességgel átlépett, egymást kölcsönösen inspirálva, a hangszerben rejlő lehetőségeket maximálisan kiaknázva teremtettek egyedi és teljesen újszerű hangzásvilágot. A lemez anyagát számos sikeres koncerten mutatták be itthon és külföldön egyaránt. Az idén tavasszal megjelent, Összehangolva című második albumukat a Pesti Vigadóban, a Tavasz Fesztivál programsorozatának részeként nagysikerű, teltházas koncerten mutatták be. A lemez azonnal bekerült a közel ötven európai rádió játszási adatait összegző World Music Charts Europe legjobbjai közé.

A következő mérföldkövet a cimbalom-duó pályafutásában az jelentette, amikor a nemzetközi grémium döntése alapján ezerháromszáz pályázó zenekar közül őket válogatták be azok közé, akik a 2015-ös World Music Expo hivatalos fellépői lesznek. A több mint kilencven országból érkező, közel háromezer zeneipari szakember részvételével zajló zenei vásárnak, a WOMEX-nek idén Budapest ad otthont.

A cimbalom sorsa mindig is elsősorban a rajta játszó muzikusokon múltott. Nagyon ritkán születnek olyan tehetségek, akikben a hangszerkezelés megfelelő virtuozitása olyan képességekkel párosul, amelyekkel nemzetközi viszonylatban is maradandó hatással tudnak lenni a zenei vérkeringésre és hangszerük jövőjére. Lukács Miklós és Balogh Kálmán kétségkívül ilyen muzsikuskok, akik képesek új fejezetet nyitni egy csaknem másfél évszázados hangszer-hungarikum, a magyar cimbalom történetében. Szeretettel gratulálok a kitüntetetteknek és köszönöm az Önök megtisztelő figyelmét.

Liber Endre

(Elhangzott az MTA Dísztermében, 2015. szeptember 19-én)

A nagy fa árnyékában

II. Nemzetközi Népismereti Filmszemle, Sztána, 2015. augusztus 28–30.

– Nem! Nem megyek tovább. Én innen visszafordulok. A semmi közepén vagyunk – mondja utitársnóm, aki még nem járt kis erdélyi falvakban, amikor az erdőrengteteg közepén a GPS nyomot veszt, kifogy hirtelen a kerekek alól az aszfaltút és egy erdei csapásban folytatódik. Aztán újra lesz út, dombháton kapaszkodó, a távoli hegyoldalon várkastély fehérlik, és a Sztána tábla után máris bezotyögünk a székelykapus, pávadíszes házak közé. Csodálkozva nézünk, új építkezések itt is, ott is: tágas közösségi ház, régi parasztházból, kúriából kényelmes fogadó. Sztána a turista útvonal állomása, felkészülnek a vendégfogadásra.

A falu hírét-nevét építész-polihisztor lakójának, Kós Károlynak köszönheti, ő építette a várkastély-szerű „Varjúvárat” a vasútállomás közelébe, ahová azután kora jeles művészeit is elhívta a messzi Budapestről. Ezt már a fesztivál első filmjéből [*A nagy fa árnyékában... r.: Somogyvári Rudolf*] tudjuk meg, amelyet ötletesen a fehér várfalra vetítenek a nyitóesten. Móriczot a sztánai farsangi bálon szerzett élményei indították *Nem élhetek muzsikaszó nélkül című* műve megírására. Az író nemigen láthatott előtte kalotaszegi legényest, mert – mint írja – „az őseembek tánca” a bálon nagyon mély hatást gyakorolt rá.

– Kalotaszeg e kis faluja ma is őrzi hagyományait, bár a lélekszám fogyóban van – mondja Papp Hunor református lelkész, a Filmszemle házigazdája, és számokkal teszi érzékletessé a helyzetet. Ünnepen száznyolcvanhat híve van az egyháznak, hétköznap nyolcvanöt magyar lakja a díszes, pávás házakat, javarészt öregek. A tizenöt román lakossal jól megvannak. A fiatalok másutt, Kolozsvárott, „Magyarban”, „Európában” keresik a boldogulást. Éppen ezért nagy öröm, hogy éppen a filmszemle idején esküdött „holtodiglan-holtomiglant” egymásnak egy szép ifjú pár kalotaszegi viseletbe öltözve a násznéppel együtt.

– Addig marad magyar ez a falu, amíg meg nem csinálják hozzánk az utat – ezt már a fogadósunk, Pali véli. – Mert, ha jó lesz az út, a román befektetők felvásárolják majd ezeket az öreg házakat és megcsinálják ilyen szépen, mint ezt is – mutat egy felújított saroképületre. Őt személyesen is érinti a „románosodás”. Csinos felesége törve beszéli a magyart, de a kislányuk mindkét nyelven „okos”.

– A II. Nemzetközi Népismereti Filmszemlét nem az építész Kós Károly, hanem azonos nevű tudós fia tiszteletére rendezik a „Dr. Kós Károly Néprajztudós Alapítvány” – mondja az unoka, Kós Béla, az Alapítvány elnöke szemle-megnyitójában. Apja, „a nagy fa árnyékában” felnövő és önállósodó fiú, tiszteletreméltó életművet hozott létre, mint Erdély népszokásainak ismerője, leírója és lerajzolója. Az erdélyi parasztság tárgyi világát funkcionálisan, történeti-táji összefüggéseiben vizsgálta, összehasonlító tárgytípológiai kutatásaiban az együtt élő népek közötti természetes kapcsolatrendszer, ember és táj, ember és ember közötti kölcsönhatások bizonyítékait kereste. Feltérképezte az erdélyi faekék, guzsalyok, ivócsanakok, kandallók és kályhacsempék táji típusait, vizsgálat alá vetette a népi tárgykészletet arra keresve választ, hogy milyen feltételek szükségesek a kulturális javak terjedéséhez, helyi változataik kialakulásához. Huszonnyolc éven át az Erdélyi Néprajzi Múzeum igazgatóhelyettese volt, irányításával létesült Kolozsváron a Hója erdő melletti Szabadtéri Néprajz Múzeum. [*Dr. Kós Károly, Erdély néprajzosa. r.: Somogyvári Rudolf*]

A legjobb helyen, a „nagy fa árnyékában” zajlik tehát a Filmszemle. De készülnek-e még egyáltalán néprajzi filmek? Ezzel kapcsolatban a válogató előzsűri veszprémi tagja, Prof. Dr. Nagy Dénes, az MTA VEAB Népi Építészeti Munkabizottság társelnöke foglalja össze tapasztalatait.

– Harminchárom filmet neveztek az alkotók, ezek közül tizenkilenc kerül vászonra, tizenhárom versenybe, öt pedig az információs blokkba. A tavalyi, első filmszemlén azért volt olyan sok, hatven-

nég benevezett film, mert nem volt gyártási időhatár, mindenki hozta a régi filmjeit. Idén már a 2010 után készült filmekre korlátozódott a kiírás, így az újabb termés érkezett. A tavalyihoz képest magasabb a színvonal, viszont kevesebb a fiatal, csak egy diáktársaság nevezett Debrecenből. Örülök viszont annak, hogy – bár sokan csinálnak „első” rendezvényt – itt most sikerült a másodikat is összehozni.

Nem hittük, de bizony hét óra az út Budapestről, így „sikerül” lekészünk a megnyitó előtti információs blokk első három filmjét. [*Kopjafáktól a fatemplomokig. r.: Kézdi-Kovács Zsolt; Úgy hívnak engem, hogy naiv festő. r.: Gál Sándor; Védjük hagyományainkat (Hoppál Mihály). r.: Dala István*] Amit már látunk, abból megtudjuk, hogy *A szegények ezüstje* [*r.: Dékány István*] a komódokat díszítő, vallási témájú, csillogó kis foncsorozott üvegszobrok elnevezése. Kicsit lassan bontakozik a népi tárgyak kiállítás-rendezési története, félő, a tévén már máshová kattintana a néző.

Számunkra kevésbé ismert világba visz el a Szlovén RTV magyar adásának filmje, az *A radamosi Mária-fa* [*alkotók: Kepéné Dr. Bihari Mária, Somi Sebastjan, Szunyog Olivér*]. A megszólaltatott muravidéki magyarok és szlovének szerint egy falubelinek a fán jelent meg a Szűzanya, s az erdő lassan búcsújáró hely lett. Ma már nem üldözi a hatóság a csodaváró hívőket és lassan az egyház is elfogadja a helyzetet. Szintén a Lendvai Tévétúdió emlékezik megható módon egy újságíró-néprajzos kollégára. *Pivar Tomšič Ella* (1948–2008) a korszakú magyarság népszokásainak ismerője, leírója és televíziós műsoraival életben tartója is volt. A film [*alkotók: Drago Györek, Kepéné Dr. Bihari Mária, Szunyog Olivér*] Pro Sztána Díjat nyert.

Két igazi „nagyágyú” találkozik a vásznon a *Válaszúti hegy aljába*. Szomjas György rendező portréfilmjében Sebő Ferenc a kérdező, akinek Kallós Zoltán meséli el gazdag és göröngyös életútját, amely a válaszúti családi házból indult. A ház ma már a Kallós Alapítvány közművelődési és oktatási központja, a fiatalok kedvenc nyári tánc-táborainak helyszíne. Szomjas évtizedek óta a népi témák elkötelezettje, a táncmozgalom egyik alapműve a Halmos Bélával készített *Új régi hang* népzenei sorozata, amelyből a portréfilmben is öröm viszontlátni ide illő idézeteket. A zsűri megosztott második díjjal fejezte ki elismerését.

Székely Orsolya életműve is a népzenei, népművészeti mozgalom mellőzhetetlen filmjeinek listáját gyarapítja. Helyeslendő, hogy a Médiatanács – amely egyébként nem nagyon viseli szívén a népművészeti műsorok ügyét – támogatta *Élő Népviseletek* című sorozatát, amelynek három „gyöngyszeme” került vászonra [*A gyöngyös fékötő, A menyecske kötése, A Máriás-lányok. r.: Székely Orsolya*]. Bizony, a rimóci lányok régen boszorkányos ügyességgel maguk varrták a gyöngyöt a „fékötőre” és a menyecskék elképesztő találékonysággal hajtogattak fejdíszet egy hetvenszer hetvenes anyagdarabból.

Szakmai vita zajlott a filmesek és a néprajzosok között arról, hogyan ítélik meg a *Húsvéti népszokások Alsóófalván* című filmet [*r.: Dr. Karácsony-Molnár Erika – Kötő Zsolt*]. Felmerült a kérdés, hogy néprajzilag mennyire hiteles, ha a népszokást nyilvánvalóan csak a kamera kedvéért játsszák el a szereplők, s a „hajnalozókat” még jól szembe is világítja az operatőr.

Egyértelmű elismerés fogadta a nagy szakmai tudással, hangulatosan fényképezett, élvezetes tempóban vágott *Székfaragás az Érmelléken* című, népi kismesterséget megőrkítő alkotást [r.: Zajti Gábor]. Szalacson régen sokan faragtak fabútorokat, ma már csak egy mester dolgozik. Mint elmondja, széket faragni minden fából lehet, egyet kivéve, tréfából. Minden a helyén van, még a kísérőzene is. (Ez utóbbi sajnos nem mondható el mindegyik filmről. A Mura menti képekhez például moldvai zenét kevert a vágó. Mentése lehet, hogy talán nem nagyon van magyar zenei anyaga raktáron. De magyarországi televíziós műsorokban is gyakran fordul elő, hogy még egy tájfilmhez is egészen más vidék zenéjét vágják.) A filmet megosztott második díjjal jutalmazta a zsűri.

Fenn a hegyen [r.: Bubryák István] élni szép, élni jó, avagy vissza a faluba... Az út iránya gyakrabban fordított. Egy fiatal etnográfus viszont elunta, hogy a városból ingázgasson ki kutatási terepére, a faluba, fogta a családját, és átállt a másik oldalra. Felszámolta városi panellakását, vett egy házat gazdasággal, és odaköltözött kutatása alanyai közé. „De mennyire más a trágyahordást fényképezni, mint rakni a saroglyát...”, mosolyog a fiatal tudós-gazda, aki már túl van az első nehéz télen. Izgalmas téma, sajnos a nézőben felmerülő kérdések nagy része megválaszolatlanul marad, amikor hirtelen vége a filmnek.

Nem rövid a következő film, témája sem egészen új, de a megközelítés módja a Filmszemle egyik leginkább elgondolkodtató alkotását eredményezte. Alkotója (operatőre, rendezője, vágója, producere) Csibi László, fiatal kolozsvári filmes, de már három figyelemreméltó művel jelentkezett. Kós Károlyról szóló portréfilmje az első, az *Édes Erdély, itt voltunk* a legfrissebb. Különdíjat nyert második dokumentumfilmje, *A kastély árnyékában*. Szomorú témája, hogy a Bánffy grófok fényűző történelmi kastélyát Bonchidán a világháborúban kirabolták, elpusztították és a kifosztásából kivették részüket a „kastély árnyékában” élő falusiak is, magyarok, románok egyaránt. Őket sikerült egyéni módszerrel vallomásra bírnia a rendezőnek.

Gróf Bánffy Miklós magyar író, grafikus, díszlet- és kosztümtervező, színpadi rendező, kultúraszervező, politikus, külügyminiszter Erdély szellemi vezéregyénisége volt. A háború végén ellene szegült a nácizmusnak, a németek ezért gyújtották fel a kastélyát. A háború utáni Romániában életét ellehetetlenítették, szinte éhenhalt 1950-ben. Szomorú, hogy a saját népe így bánt el az örökségével. Egy néni elmondja, hogy a hatalmas könyvtár könyveit gyűjtősnak használták, a másik szereplő mesél a grófi család életéről, amiből ők csak annyit láttak, hogy valami kis fehér labdát ütögettek, azzal szettek játszani.

– Erdély a Loire mentéhez hasonlóan járt, egyik kastélyt a másik után pusztították el. E vidék népei ezekből a kastélyokból éltek, a saját munkaadóikat forgatták ki mindenükből. Mert nagy volt a szakadék köztük és a kastélylakók között – mondja Csibi. – Láttam e témáról vagy tíz filmet, de én nem akartam kosztümös történetet forgatni, az embereket akartam megszólaltatni, a résztvevőket, a tetteseket. A fiatalokat akartam elérni. Nem ismeretterjesztő filmet készítettem, hanem sokkolót, amely, ha megérinti őket, akkor majd utána néznek talán a történelmi háttérnek.

– Bonchidán volt egy konszenzus arról, hogy a kastélyt a németek gyújtották fel és rabolták ki. Neked bevallották, hogy bizony, ebben a falusiak is részt vettek. Hogyan tudta ilyen témáról megszólaltatni az embereket, hiszen itt a saját közreműködésükről tesznek beismerő vallomást? Vissza mersz menni közejük?

– Persze. Vetítettük is Bonchidán a filmet. Ki kell építeni fokozatosan a kapcsolatot, a bizalmat. Juci néninek még fát is vágtam. A fia nem segíti, hát örült nekem, a bolond filmesnek. Aztán már elővehettem a kamerát, mesélt.

II. Nemzetközi Népismereti Filmszemle

Megosztott I. díj:

„... *hogy hasznára lehessek...*” – Beszélgetés Andrásfalvy Bertalan néprajzkutatóval • Rendező: Csorba Judit Dorottya
Tosko – az utolsó turai primás • Rendező: Kovács László

Megosztott II. díj:

Székfaragás az Érmelléken • Rendező: Zajti Gábor
Válaszúti hegy aljába' • Rendező: Szomjas György

A zsűri különdíjai:

A kastély árnyékában • Rendező: Csibi László
Szenesek • Rendező: Vargyasi Levente – Kinda István

A Dr. Kós Károly Népfőiskola díja:

„... *hogy hasznára lehessek...*” – Beszélgetés Andrásfalvy Bertalan néprajzkutatóval • Rendező: Csorba Judit Dorottya

Pro Sztána Díj:

Pivar Tomšič Ella • Alkotók: Drago Györek, Kepéné Dr. Bihari Mária, Szunyog Olivér

Közönségdíj:

„... *hogy hasznára lehessek...*” – Beszélgetés Andrásfalvy Bertalan néprajzkutatóval • Rendező: Csorba Judit Dorottya
Tosko – az utolsó turai primás • Rendező: Kovács László

A zsűri tagjai voltak:

Gulyás Gyula, Balázs Béla-díjas filmrendező, a Magyar Művészetért-díj, a Filmszemle fődíj, a Filmkritikusok díja, a Mediawave Éltműdíj birtokosa, érdemes művész, a Magyar Művészeti Akadémia tagja, a zsűri elnöke

Dr. Tötszegi Tekla, Bányai János-díjjal kitüntetett néprajzkutató
Kós Béla, pszichológus, a Dr. Kós Károly Néprajztudós Alapítvány elnöke, egyetemi előadó, a kolozsvári Erdélyi Néprajzi Múzeum igazgatóhelyettese

Papp Hunor, sztánai református lelkész

Somogyvári Rudolf, producer, filmrendező, operatőr, több filmes díj birtokosa

– Hogyan forgalmazod a filmjeidet?
– Vetítettem sok helyen, kicsi, de érdeklődő közönségnek. Szerecsés a film kétnyelvűsége, így a románoknak is meg tudom mutatni. Fesztiválokra nevezem be, a közösségi oldalon is népszerű. Nem „a fióknak” dolgozom. Hadd vigyék, hadd terjedjen! Persze, amíg szemléken be tudom mutatni, addig nem teszem fel az egésztest, de a trailer fenn van a YouTube-on. Mi, filmesek, szeretünk otthon ülni és panaszkodni. Ha csinálom egy vicces képet, százan, ezren önként osztják meg. Ma ilyen módon lehet forgalmazni a filmeket. Kós Károly és a többiek a maguk idejében hányszor bújtak elő a föld alól és álltak talpra, újra és újra!

– Nem lehet, hogy a témáid érdekelnének külföldi koprodukciós partnereket? Esetleg nagy költségvetéssel csinálhatnák filmeket, nemzetközi forgalmazásra.

– Ha évekig járok „pitching forum”-okra, addigra meghalnak a tanúk. Inkább előveszem a kamerám és megcsinálom saját zsebből a filmet. Nem igaz, hogy mindent a pénz mozgat. Idáig három filmet csináltam, mindet önerőből, hobbiként. Van állásom, keresek, a pénzem erre költöm. Felülök a buszra, felfedezek embereket, akik még vendégül is látnak, és viszem magammal a kis kamerámat. Így nem lehet eljutni Afrikába, de a mi felfedezni való Afrikánk ez, itt, körülöttünk.

Csibi László nemrégén végzett a Babeş-Bolyai Tudományegyetem média és újságíró szakán, szakmai tanára Simonffy Katalin

14

15

16

volt. Őt kérdezem, mennyire népszerű a néprajzi filmezés a hallgatók, a jövő erdélyi filmes nemzedéke körében.

– A médiaszakon nyolc-tíz hallgatónk van, akik a bolognai oktatási rendszer részeként dokumentumfilmezést is tanulnak. Témáik között néprajzi is akad, ha éppen az jön szembe velük. Ilyenkor igyekeznek néprajzos szakértő segítségét igénybe venni, az együttműködéshez ők a maguk képi eszközeit adják. Kifejezetten néprajzi, néphagyományokkal foglalkozó filmeket, műsorokat a román televízió magyar adásának kolozsvári munkatársai készítik. A filmesnek finoman, a célnak megfelelően kell megválogatnia a felhasználandó eszközöket. Ha néprajzi célra, például múzeumnak dolgozzuk fel a témát, akkor nem szabad belenyúlni. De, ha tévéműsorba kerül, akkor már annak szempontjait is figyelembe kell venni. Saját példámot mondanám el. Mi, még a forradalom előtt, egy néprajzos gyűjtővel járva Bartók nyomán, a Görgény völgyében, Libánfalván, a *Cantata profana* forrásvidékén rábukkantunk egy néniire, akitől eredeti anyagokat tudtunk felvenni. Már a „forradalom” után visszamentünk és a néni családjával dokumentumfilmet készítettünk. Ezt játékfilmes elemekkel bővítettük ki. Így az eredmény már nem néprajzi dokumentumfilm, mégis előkerült közben valami, ami eredeti gyűjtésnek felel meg.

– Szakmai tanárként mit mond a hallgatóknak arról, hogyan lehet tévés dramaturgiai szempontokat figyelembe venni például egy népzenei, néptáncos műsorban?

– Meg kell érezni a helyes arányokat. Itt, a Filmszemlén is volt olyan film, amelyben mesterségesen hozták létre a szituációt, a jeleneteket durván agyonvilágították, így sem tévéműsornak, sem tudományos gyűjtésnek nem hiteles. Én magam a *Téka* műsorral jártam úgy, hogy vitázni kellett Pávai Istvánnal, ugyanis a táncos produkciók esetében ő – néprajzosként – csak egész alakos beállításokat szeretett volna. A rendezőnek ismernie kell az anyagát, tudnia kell, hogy egy táncban mikor kell totálban megmutatni a koreográfiát és mikor lehet izgalmas arc- vagy lábközelit képeket bevágni. Hasonlít ez egy közvetítéshez. Mondjuk, a Bécsi Filharmonikusok hangversenyénél, a rendezőnek tudnia kell, hogy mikor milyen hangszer játszik szólót, mikor fontos viszont a „tutti”.

– A fiatalok találkozhatnak még eredeti forrásokkal, „adatközlőkkel”? Magyarországon belül mára kihaltak a régi, hagyományos életformát élő emberek, van, aki szerint a néphagyomány már csak egy Atlantisz. A megszólaltatott emberek a hagyományt már a tévéből vagy a néptánc-koreográfusoktól tanulják.

– Erdélyben jobb a helyzet, itt még élnek eredeti adatközlők. Itt, a Filmszemlén is előkerülnek a népi mesterségek, amelyekről filmet lehet készíteni, mint például a mézészet, a szénészet.

Vargyasi Levente fotográfus, filmkészítő, dokumentumfilmes. A tavalyi, I. Nemzetközi Népiismereti Filmszemle díjnyertese volt a *Meszesek* című filmjével. Idén a sorozat következő darabja, a *Szenesek* került vászonra, amely különdíjban részesült. Tudományos hitelességét az alkotótárs, a néprajzos Kinda István garantálta. Szép képek, kicsit lassú tempó jellemzi a filmet. A néző kíváncsi, hogy az erdei szénészében segítő fiatalok, akik a munka szünetében a tablettel bújják, vajon mit gondolnak a jövőjükéről.

– A *Meszeseket* Vargyason, a Kovászna megyei Erdővidéken, ahol forgattuk, le is vetítettük – mondja az alkotó. – Ahová hívnak, levetítjük. Különböző alkalmakkor, mint például Lakitelken vagy a román néprajzi filmfesztiválon, díjat nyertünk vele. A Ro-

Színes képek jegyzéke

1–5. A kastély árnyékában. Fotó: Csibi László

6–10. Válaszúti hegy aljába'. Fotó: Dénes Zoltán és Szomjas György

11–16. Sztánai lakodalom. Fotó: Kovács László

17–18. Tosko – az utolsó turai primás. Fotó: archív és Kovács László

mán TV már bemutatta, az MTVA bekérte, de tőlük még nem érkezett válasz. Elkészítését a Kovászna Megyei Művelődési Központ támogatta azután, hogy előtte a téglavetőkről készítettünk egy ötperces múzeumi kiállítási videót. Ennek sikere alapján kértek fel a népi mesterségeket bemutató sorozat készítésére.

– A kamera a sajátod?

– Igen. Vállalkozóként sokféle dolgozom, fotózok, videózok, ebből veszem meg a technikát. Ez egy DSLR, egy fényképezőgép-kamera, amit nehezebb dokumentumfilmes témákban használni, de szép felvételeket tudok készíteni vele. A munka során annyit tanultam a néprajzosoktól, hogy már szinte az ő szemükkel nézem a filmszituációkat. Barátságok szövődtek köztünk és az alanyok között. Érdeklék az embereket a róluk készült filmek, általában telt-házias közönség előtt vetítünk.

Helybeliek szerepelnek az *Őszi Sztána* című kis etűdben is, amelyet két művészeti középiskolás diák, Csiszár Balázs és Tóth Gergő készített a művésztaborozás során. Együtt nézik a versenyfilmeket tanárukkal, Kertész Sándorral, aki a debreceni Kós Károly Művészeti Szakközépiskolában animációsokat, grafikusokat és filmeseket tanít.

– A hallgatóink rajzfilmezéssel foglalkoznak, de az animáció mellett videofilmet is készítenek. Ők döntenek el, milyen témát választanak. Sztánával többéves kapcsolata van az iskolának, művésztelepet rendezünk itt nyáron. Ilyenkor a faluban húszan-harmincan festenek, rajzolnak, fotóznak, beszélgetnek az emberekkel és videóznak. Az iskolában népművészeti ismereteket is tanulnak, csak ambíció kérdése és azé, hogy kinek milyen érzéke van a témához. Filmes szakemberek is oktatnak az iskolában, ahol nagyon jó a technikai felszerelés, a diákok megtanulják a vágást, a feliratkészítést és más is, de csak az utolsó évben. Tavaly az I. Filmszemlére a végzős diákokkal jöttünk, ezért neveztünk többet és jobb filmeket. Az ideiek még az elején tartanak a tanulásnak. Reméljük, itt tanulnak a profiktól.

A magyar néprajz „nagy öregje” Andrásfalvy Bertalan, akinek tudományos munkássága közismereten tiszteletre méltó, de hogy ő maga milyen lenyűgöző mesélő, azt az idő múlásáról megfelelkező nézőközönség élvezettel tapasztalhatta. Egyáltalán nem tűnt soknak a majd' másfél órás, alaposan dokumentált portré-beszélgetés az Antall-kormány volt kultuszminiszterével izgalmas fordulatokban bővelkedő életútjáról, amelynek során az általa kutatóként filmre rögzített értékes néprajzi gyűjtések is megjelentek. A zsűri megosztott első díjat ítélte a filmnek, amelynek címe „... *hogyan hasznára lehessek...*”. A rendezője, Csorba Judit Dorottya muzeológus, a Néprajzi Múzeum Mozgóképtár és Filmképtár vezetője, dokumentumfilmes mondja:

– Ez a film a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem megrendelésére készült, ahol Andrásfalvy tanít. Éppen a születésnapjára készült el. Archív anyagokkal több intézmény is segített, például a Néprajzi Múzeum, amely többek között Andrásfalvy albániai gyűjtését őrzi, továbbá az MTA, a szekszárdi, a pécsi múzeumok.

– A Néprajzi Múzeum hogyan áll a néprajzi filmek gyűjtésével?

– Voltak ebben hullámhegyek és hullámvölgyek. Viszonylag kis számban őrünk filmes gyűjtéseket, de azok nagyon értékesek. Ilyenek a Gönyey Sándor által a huszas-harmincas években felvett filmek. Az ötvenes években K. Kovács László készített felvételeket. Azután Tari Jánossal közösen csináltunk – javarészt ismeretterjesztő – filmeket. Mostanában ráébredtünk, hogy a korszerű kiállításhoz nélkülözhetetlen a vizuális élmény, ezért sok kiállítási videó-instalációt készült. A Néprajzi Múzeum – a kor követelményeinek megfelelően – szeretné interneten hozzáférhetővé tenni a filmjeinket.

– Magyarországon van még mit megörökíteni a néprajzi filmesnek? Hiszen többnyire csak másodlagos jelenségeket lát az ember.

Andrásfalvy Bertalan (fotó: Vargyas Gábor)

A népszokásokat visszatanzolják. Például itt, Sztánán is profi oktatótól tanulják a kalotaszegi táncokat a helyi fiatalok, aki történetesen éppen Debrecenből jár ide.

– Ez azon is múlik, mit értünk néprajzi filmen. Szerintem helyesebb a dokumentumfilm meghatározás. Végezhetünk úgynevezett antropológiai kutatásokat, amelyek nem csak a hagyományos falusi közösségeket, hanem akár a városi létformát is vizsgálhatják. Az, hogy egy mai falusi közösség hogyan működik, az száz év múlva ugyanolyan érdekes lesz, mint most számunkra a korábbi néprajzi filmekben megörökített eltűnt, hagyományos életforma.

– De azért a nézőnek nem egyformán érdekes a múlt és a jelen. Például, a székieteket mindenki megcsodálja a hagyományos viseletükben. Azonban a mai öltözködésekben, mondjuk egy zizi-melegítőben már nem olyan érdekesek – kötözködöm.

– Ez igaz, de antropológiai szemmel a folyamat éppen olyan érdekes. Vagyis, hogy hogyan alakult ilyené az öltözet.

Gulyás Gyula rendező, a zsűri elnöke hozzászól:

– A másik megosztott első díj valójában egy hagyományörző közösséget, a turaiakat illeti.

A film főszereplője *Tosko, az utolsó turai prímás* [r.: Kovács László, Konkam Stúdió], aki őrzi a Galga mente népzenejét, a falu közössége pedig megbecsüli a hagyományokat őrző „maradék” cigányzenészt. Nagy kár, hogy elfogytak a táncalkalmak és kihaltak a régi muzsikások. Torokszorító filmbeli pillanat, amikor a temetőben Tosko hegedűjének húrját is elvágják. Ez akár egy nagy zenei kultúra temetésének is felfogható. De jó látni, hogy olyan tanítványok viszik tovább tudását, mint Pál István „Szalonna”, Boda Gellért, Solymosi Máté, Gólya Márton és mások. A film rendezője – a szerény krónikás – azt tartja fontosnak elmondani, hogy „a film nem jöhetett volna létre a turaiak nélkül”. Mert nem csak énekel, táncol, zenél a filmben a falu apraja-nagyja, de amikor a pályázatokon nem sikerült támogatást szerezni a film elkészítéséhez, a közösség kalapozta össze a szükséges, minimális költségvetést. Lehet, hogy ez a jövő társadalmi finanszírozási modellje?

A két első díjas, egyúttal közönségdíjas film alkotói a kapott pénzjutalmat a sztánai közösség kulturális rendezvényeinek támogatására ajánlották fel.

Jövőre is tervezi a Kós Alapítvány és a falu a NNF folytatását, amely jelenleg az egyetlen ebben a műfajban, és mindenféle hivatalos támogatás nélkül, egy kis alapítvány jószándékú elkötelezettségéből tartja életben. Érdekes lesz követni az alapítvány honlapján [www.drkoskaroly.hu] és Facebook-oldalán a filmszemle híreit!

Kovács László

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

Müpa – Fesztivál Színház

2015. november 18. 10:30; 15:00

Vuk – Inversedance - Fodor Zoltán Társulata

2015. november 19. 19:00

Világzene – Világtánc

Duna Művészegyüttes – Szokolay Dongó Balázs

2015. november 20. 19:00

Napszedítő | Páva-variációk – Magyar Nemzeti Táncgyüttes

2015. december 2. 19:00

Moderato Cantabile | Árnyak és vágjak | Catulli Carmina

Szegedi Kortárs Balett

2015. december 5. 19:00

Kortárs Néptánc – Martin György Néptáncszövetség

2015. december 6. 19:00

Carmen – Az 55 éves Pécsi Balett

2015. december 8. 10:30; 15:00

Vuk – Inversedance - Fodor Zoltán Társulata

2015. december 9. 11:00; 19:00

Téli tánc – Folklór-kalendárium – Magyar Nemzeti Táncgyüttes

2015. december 11. 19:00

Egyensúly – Győri Balett

2015. december 12. 19:00

Szarvasének – Magyar Állami Népi Együttes

2015. december 13. 15:00

A Tenkes kapitánya – Magyar Nemzeti Táncgyüttes

2015. december 18. 15:00; 19:00

Diótörő – Szegedi Kortárs Balett

2015. december 19. 10:30; 15:00

Diótörő – Szegedi Kortárs Balett

2015. december 20. 10:30; 15:00

Jókai Mór nyomán: Szaffi

GG Tánc Eger – Dunaújvárosi Bartók Táncszínház

2015. december 23. 19:00

Tango no Tango – Budai László és vendégei

2015. december 27. 19:00

Antigone – Bozsik Yvette Társulat

2015. december 29. 19:00

Bizet-Scsedrin: Carmen – Kecskemét City Balett

Marczi Közösségi Tér

2015. november 18. 19:00

A csodafa tündére – Sivasakti Kalánanda Táncszínház

2015. november 23. 19:00

Közhely – Tünet Együttes

2015. december 1. 10:30; 15:00

Diótörő – Budapest Táncszínház

2015. december 3. 10:30; 15:00; december 9. 10:30; 15:00

Csizmás kandúr – Bozsik Yvette Társulat

2015. december 8. 19:00

Janus – Badora Társulat

www.nemzetitanctszinhaz.hu

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

Hagyományok Háza

2015. november 21. 18:00
Jobbágytelki szalmafonó céhban – Vitézi Ének Alapítóány

2015. december 6. 10:30
Csodaszarvas – Duna Művészegyüttes

2015. december 27. 15:00
2015. december 28. 10:30; 15:00
2015. december 29. 10:30; 15:00
Diótörő – Budapest Táncszínház

Bethlen Téri Színház

2015. november 21. 19:00
Madárasszonyok – Duna Táncműhely

2015. november 26. 10:30
2015. november 27. 10:30
2015. december 14. 10:30
2015. december 15. 10:30
2015. december 16. 10:30

Igaz történet alapján – NTSZ-KET-Káva-BTSZ

MOM Kulturális Központ

2015. november 22. 10:30
Sárkánymese – Magyar Nemzeti Táncgyüttes

2015. november 23. 19:00
Tánc és... (Tánc és Technológia) – Lakatos János

2015. november 24. 19:00
Variációk – Varidance

2015. november 26. 10:30
2015. november 26. 15:00
Sárkánymese – Magyar Nemzeti Táncgyüttes

2015. november 29. 20:00
Psyché [16+] – Feledi János - Feledi Project

2015. december 02. 19:00
Vízcepp a hal szemében – Batarita-PYO Sangman (Dél-Korea)

2015. december 03. 19:00
Kislányom, Anne Frank – Budapest Táncszínház

2015. december 04. 19:30
Deja Vu – Kovács Gerzson Péter/TranzDanz

2015. december 12. 10:30
Sárkánymese – Magyar Nemzeti Táncgyüttes

2015. december 14. 19:00
Tánc és... (Tánc és Egészség) – Lakatos János

2015. december 21. 19:00
Thajla
Herczku Ágnes és táncos barátai, Nikola Parov, Foltin Jolán

Várkert Bazár

2015. november 30. 19:00
Bolero | Tavaszai áldozat
Bozsik Yvette Társulat

www.nemzetitanctszinhaz.hu

Muzsikás karácsonyi koncert

2015. december 28. hétfő, 19:30

Müpa Bartók Béla Nemzeti Hangversenyterem

Közreműködők: Petrás Mária (Moldva) - ének; Szent Efrém Férfikar (művészeti vezető: Bubnó Tamás); Farkas Zoltán „Batyú” és Tóth Ildikó „Fecske” - tánc; Corvinus Közgáz Néptáncgyüttes

NÉPTÁNCANTOLÓGIA 2015

A Martin György Néptáncszövetség részvételi pályázatot hirdet a „Néptáncantológia 2015” című rendezvényre, amelyet 2016. február 20-án a Budapesti Operettszínházban tartunk meg.

A pályázat célja, hogy az amatőr néptáncmozgalom és néptáncművészet újonnan született értékeit összegyűjtse és felmutassa, lehetőséget biztosítva a legszínvonalasabb művek színházi körülmények között történő bemutatásához.

Pályázni lehet minden olyan, maximum 10 perc időtartamú koreográfiával, amely 2014-2015-ben, felnőtt amatőr néptáncgyüttes előadásában került bemutatásra, és a Néptáncantológia műsorán még nem szerepelt. (Szakmailag különösen indokolt esetben a zsűri 10 percnél hosszabb – de maximum 15 perc időtartamú – művet is figyelembe vehet.) Egy együttes legfeljebb két művel pályázhat. A zsűri előnyben részesíti az országos fesztiválokon (Kállai Kettős Néptáncfesztivál, a szegedi Martin György Néptáncfesztivál, Zalai Kamaratánc Fesztivál, Szolnoki Országos Néptáncfesztivál, Szekszárdi Néptáncfesztivál) díjazott és a 2014-ben kiválóan minősült együttesek pályázatát.

Pályázatot előadó együttes vagy alkotó nyújthat be.

A pályázati anyagnak tartalmaznia kell a műre, az alkotókra és az előadókra vonatkozó alapvető adatokat és az előadáshoz szükséges technikai igényeket, amelyet az erre a célra készített pályázati űrlapon kell benyújtani. A pályázati űrlap letölthető a Martin György Néptáncszövetség honlapjáról (www.martinszovetseg.hu) vagy igényelhető a szövetség elérhetőségein (telefon/fax: 269-5680 és 42/506-521; e-mail: martin@martinszovetseg.hu).

A pályázat része továbbá egy, a műről készült jó minőségű videofelvétel, amelyet interneten (elérhető link megadásával), vagy DVD lemezen kell elküldeni a Martin György Néptáncszövetség részére.

E-mail: martin@martinszovetseg.hu
Postacím: Martin György Néptáncszövetség,
4400 Nyíregyháza Nádor u. 54/c.

Hiányos pályázati anyag vagy technikailag használhatatlan videofelvétel, a pályázat kizárását eredményezi!

Beküldési határidő: 2015. november 25.

A pályázatokat szakértői testület bírálja el 2015. december 15-ig.

A bakonyi szűr – II.

Írta: Eötvös Károly

KI VISEL ESERNYŐT? – MI VAN A SZÚRUJJBAN? – HOGY GERJESZTETTEK TÜZET
HAJDAN? – A SZŰR LEFÜLELI, MEGFOGJA AZ ÁGYÚGOLYÓT

A bakonyi szűr természetrajzát meg kell írnom végig. Érdekesebb jelenség ez, mint az, hogy a Bakonyerdő fája „sok-makkú”, pedig a néhai Kis Tükör még ezt is méltónak találta arra, hogy megénekelje, megörökítse.

Az a szűr talán nem is a hideg ellen volt jó menedék, mint inkább a szél ellen és eső ellen. Nincs olyan szél és hóvihár a Bakonyban, melytől a bojtárlegény testét az a szűr meg ne tudta volna védelmezni. Igaz, hogy a bojtárlegény teste nem fázékony.

Hát az eső?

Magyar ember, mezei népség Túl-a-Dunán nem visel esernyőt. Ha ázik, ázik. Mindennek vége lesz egyszer, az esőnek is. Sváb ember használja csak az esernyőt. S akkorát használ, hogy alája fér asszony, gyerek, az egész családi sokaság. Vastag a nyele, kék a szövete, piros a szegélye. A sváb ember büszke is rá. Ha városba megy, mindig magával hordja. Megmutatja, hogy neki olyan is van. Ki is neveti a magyar ember, kivált, mikor szeles időben a szél kifordítja az esernyőt. A szűr ellenáll az esőnek. Amennyi víz belefér, annyit ugyan magába vesz, de azontúl belül nem ereszti, kívül pedig lecsurog róla, mint a kemény fakéregről.

Hát hiszen kemény is. Ha jól megázott, egyenesen megáll a lábán, mint a faköpenyeg, s nem nyaklik össze, mint a posztóruha.

Van ujjja is, kettő. De nem felöltetni való. Ujjas szűre csak a tót embernek van. Subát, gubát, szűrt, mentét csak a nyakába keríti a magyar ember, hogy amikor virtusra kerül a sor, szempillantás alatt lelökhesse magáról. A huszárnak sem szabad felöltetni a mentét, ha csatában van. Csak úgy leng a vállán, mintha szárnya volna.

De a bakonyi szűr ereje és ellenállása csoda. Se nem törrik, se nem szakad, se rozsdá nem bírja. Nem esik bele a moly se, annak a foga is kitörik benne.

Hanem sok esztendő múlva, tíz-tizenöt évi viselés után mégis puhábbá válik, hajlékonyabb lesz, cifrája foszlik, színe sárgul, barnul, fakóbbá lesz. Ilyenkor már nem a nyalka bojtárnak való, hanem idősebb embernek, kisbérésnek, tehenesnek való. Ezek kezére jut. Újabb tíz-tizenöt évi hűségessé szolgálat után a gádorba, ólba, akolba kerül a nyoszolyára. Derékaljnak, ha meleg van; takarónak, ha hideg van.

Míg virágjában van, a két ujjja raktár. A zsebet és az erszényt pótolja. A két ujjja be van kötve, de nem kívülről,

hanem belül. Kívül úgy látszik, mintha csak be volna tűrve. Hogy is szól csak a dal?

*Be van az én szűröm ujjja kötve.
Barna kislány, ne kotorázz benne!
Az egyikben acél, kova, tapló;
A másikban százforintos bankó.*

Ez a dal akkor kelt, amikor még a gyufát nem ismerte a világ, amikor még acéllal és kovával csináltak tüzet nemcsak a mezőn, hanem a konyhában is.

Acélja, kovája, taplója annak is volt, aki nem volt pipás ember. A pipás ember acélja ott volt dohányzacskója fityegőjén; kovája, taplója, dohánya bent a zacskóban. De az erdőn járó bojtárnak is időnként tüzet kellett éleszteni. Ha vagy fázott, vagy szárogatni akart, vagy meleg enivalója készült, vagy ott volt a szeretője, vagy lakomára jöttek vendégei, bojtárpajtásai. Ilyenkor, ha juhász, levágott egy bárányt, ha kanász, elejtett egy malacot. Pörkölt, nyárson sült volt az illatos, meleg étel.

De hát hogy csináltak tüzet?

Régi ember tudja, új ember nem tudja, vagy csak Robinsonból tudja, tehát nem jól tudja. Száraz avarból, száraz rőzsből, vékony gallyból kis máglyát rakott a kanász-bojtár. Azután jó maroknyi száraz avart megdörzsölt, megmorzsolta a két tenyere között, s egy kis csóvát csinált belőle. Azután taplóba ütött, s a pislogó taplót beletette a csóva fejébe. Akkor a csóvát elkezdte forgatni, jobb kezével karikában csóválni, mire a csóva perc múlva lobot vetett, lánggal égett.

A láng a máglya alá került, s készen volt a rakás tűz. A pásztortűz a mezők éjjeli csillaga, amelyről annyit írnak, annyit álmodoznak a költők, míg a fiatal életkorból ki nem nőnek.

Három perc elég volt rendszeren a tűzélesztéshez.

Nos hát, a barna kislány, ha ott kotorászott a bakonyi szűr ujjában, csakugyan talált ott tűzszerszámot. De százforintos bankót bizony nem talált ott. Kanászbojtárnál nagy szeme volt akkor a százforintos bankónak. Még ma is nagy szeme van. Igaz, hogy ma már nincs is százforintos bankó.

Hanem talált mást, sok mindenfélét. Szőlőzsírt, amellyel piros ajkát fényessé, s még pirosabbá tehetette. – Bajuszpedrőt, amely nélkül el nem lehetett bojtár. – Apró tükröt,

akkorát, mint az alma. A bojtár is beletekint néha úgy borotválkozás közben. – Borotvát. – Sós-paprikás gurgulyát, amely nélkül soha sincs az erdön-mezőn lakó ember. – Zsineget, cernát, varrótút. Ha szakad, feslik valami, ne kelljen a faluba vagy csárdába futni. Megvarrja a bojtár maga. – Azután olvasó, szentképcske valamely búcsúról. De ez inkább a juhászbojtárnál. A kanász nem áhítatos, legalább nem mutatja szívesen. A koca szilajabb állat, mint a juh. Szilajabb ember is kell a koca mellé.

Még süvegük, kezebelijük, tarisznyájuk is más.

A kanász bakonyi süveget visel egész Túl-a-Dunán. Kemény, magas tetejű, díszes, karimája fölfelé áll. A juhász lapos, gömbölyű, széles karimájú kalapot, amely mindig laskamódra áll a fején.

A kanász kezebelije hosszú nyelvű, kisebb vasú fejsze. Baltának nevezi. Az ő süvege még egy-két fejszeütést is elbír. A juhász kalapja ilyen ütéstől meg nem védelmezné a koponyát.

A juhász kezebelije a kampós bot. De nem olyan cifra ám, mint a püspökök és érsekek pásztorbotja. A juhász úgy fogja meg a birkát, hogy kampós botját a birka hátul-só lábába akasztja. A kanász ötven lépés távolságból bal-tájával vágja le a kocát.

A juhásznak rendszerint nincs ostora, de a kanász meg nem lehet karikás nélkül. Szíjból font karikás, rövid nyellel. Nyele finoman metszett, kígyója finoman font. Kanász metszi, kanász fonja. Nos hát, a karikáshoz való apróbb eszközök is ott vannak a szűrűjében.

Még a tarisznya is különböző. A juhász tarisznyájának takarója meg nem született bárány bőrével van díszítve, a kanászé boglárral, csigahéjjal, színes szironyból varrt virággal van hímezve.

Azonban térjünk vissza a bakonyi szűrre! Nagy pör folyt le egykor előttem, amelyben bebizonyult, hogy a bakonyi szűr erősebb az ágyúgolyónál is. Porván vagy Bánkon, valamelyik Győr vármegyére dülő falunkban történt a csodálatos eset, amelyben nekem bíraskodnom kellett.

Parasztgazda előtt szántás közben ágyúgolyót vet fel az ekevas. A golyót feldobja a kocsi, hazaviszi, s minthogy szombat este van, úgy is be kell nézni a kocsmába, elviszi a kocsmába is, megmutatni a zsidónak. A zsidó sok mindent tud, talán ehhez is ért.

Ért is. Megnézi a golyót, megforgatja, s kimondja, hogy ez bizony francia golyó, még nagy Napóleon lőtte ki az inzurgensek ellen 1809-ben. Hatvan esztendőn át pihent a szántóföldben.

Ez már különös eset. Többen ülnek a nagy asztalnál borozgató atyafiak, ők is látni akarják a francia ágyúgolyót. Kézről-kézre gurul a golyó az asztalon, jól megnézi mindenki. Sőt, a falu kovácsa előveszi bicskáját, s pengéjével meg is vakargatja a rozsdás készséget. Vajon igazán vasból van-e?

Bizony igazán. De egy helyen mégis puhább a kérge. Kaparja-kaparja, s íme ott kerek szájú lyukat talál, s a lyukban valami omló porfélé. Föld-e, homok-e, puszkapor-e ez az omló porféle, de bizonyos, hogy valami. Nem is lehet másként, puszkapor volt az valamikor. Bizonyosan robbanó golyó volt az a nehéz készség. Miért volna lyukas, s az ürege miért lett volna tele puszkaporral?

De hát puszkapor-e?

Meg lehet azt tudni. Gyűjtsuk meg! Ha meggyullad, bizonyos, hogy puszkapor. De hátha fellobban és szétveti a

világot! Manóba veti! Hiszen hatvan esztendő alatt már minden virtusát elvesztette.

Meggyújtották. Addig incselkedtek vele, míg meg nem gyulladt. Egyszer csak elkezdett sercegni s füstölni. Még szaga is támadt.

– Nini, él ám még ez a förtelmes jószág!

Él-e? De erre a szóra nagyot is ugrott az asztalon, s mikor visszaesett, majd beszakasztotta az asztalt.

– Hüh, az áldóját, nem jó ezt közlőrl nézni!

Fölugráltak az emberek, s csak úgy messziről akartak a vadállatban gyönyörködni.

Haj, de a vadállat megveszett, megbolondult. Leugrott az asztalról a szoba közepére az emberek közé, s ott elkezdett sebesen futkosni, mintha elment volna az esze.

Az ágyúgolyó pedig gonosz jószág, amikor útban van. Ami eléje akad, annak törni, zúzni kell, akár székláb, akár asztalláb, akár az ember lába.

Sistergett, füstölgött s nyargalt a golyó előre-hátra, s ahány széklé, asztallal találkozott, összetörte mind. Amikor a falhoz ütődött, onnan ugyan visszafordult, de mindig rettentő zuhanás támadt. Nyilvánvaló lett, utóbb a házat is összedönti. Iszonyú sivalkodás támadt. Kutya-macskák ordítva menekült ajtón-ablakon. Az emberek is menekültek, de az ajtóban megtorlódtak. Alig tudták lábukat fölkapkodni a fenevad útjában.

Szegény, jámbor zsidó is menekült egyenesen be a söntésbe, s behúzta maga után a söntés ajtaját. De mit ért ez? A golyó észrevette, hova menekült a zsidó. Utána iramodott, összetörte a söntés falát, s azt a padot, ahol a kannák állnak tele italokkal. Összetörte utóbb a kannákat is, üvegeket, hordókat is. Kereste a zsidót vérszomjas lélekkel.

Jámbor zsidó gazda, se holt nem volt már, se eleven. Ordított, mint akit nyúznak. Vége a világnak!

Szerencsére az egyik ember észre tért. Kikiáltott a nyitott ablakon, ahogy torkán kifért:

– Szűrt! Hozzatok szűrt, jóemberek!

Szerencsére a tehenes gyerek meghallotta. Volt egy régi, kopott bakonyi szűr, s futott vele a veszedelem színhelyére. Mindjárt látta, mi a baj. Csak azt várta, hogy a golyó szabad térre jusson. Oda jutott. Menten ráterítette a szűrt.

Nesze neked, gyalázatos féreg!

Hát mit csinált most az ágyúgolyó? Menekülni akart. Nem lehetett. Szét akarta tépni a szűrt. Nem tudta. Csak még jobban belebonyolódott. Úgy lefogta a szűr a fenevadat, mint Krisztus a vargát.

Utóbb megadta magát a fenevad. Kis ideig tüszögött, pőfögött, mérgelődött, de azután csak elhallgatott, s többé meg se mozdult. Belátta, hogy a bakonyi szűrrel nem bír az ágyúgolyó.

Így menekült meg a világ!

De a nagy kár meglelt. Szegény kocsmáros gazda tenget kárt panaszkodott, de senki se akarta megfizetni. Valami bolond tanácsra büntető följelentést tett az ágyúgolyó-találó paraszt ember ellen, amiért az ártó szándékkal vitte hozzá azt a fenevadat, hogy őt a világból kipusztítsa.

Nem tudtunk neki igazságot adni. Azt mondtuk: vis major az oka mindennek, nem a paraszt.

Jámbor zsidó ember! Holtáig nem tudta megérteni, mi az a vis major, s miért lett az öneki oly nagy ellensége.

*In: Eötvös Károly – Bakonyi utazás.
Vitis Aureus, Veszprém, 2008. 246–253. oldal*

A vén házaspár

A vén Zsuzsi néni sovány, sápadt.

- Hallja ke' - szólt az urához, s közben rá akart ülni az ura térdére. Eszébe jutott, hogy valamikor üldögélt, de nem bírt ráereszkedni. A két térd összeroskadtan megrezzent.

- Hát mi van keddel, drága Minyám? - szólt az asszony.

- Nem, nem, semmi, kicsi Zsuzsi.

Nem akarták tudomásul venni az öregségi gyengeséget. Az öregasszony az ura mellé kellett leülni.

- Jaj, drága Minyám, én örökké szerettem a ked' nevit - mondta, s a sápadt kezét a vén ember keze fejére tette, le az ölibe.

- Én is örökké szerettelek, csak az az egy bánatunk volt, hogy nem volt gyermekünk. - Bólogattak mind a ketten, s összenézett a két homályos szempár. Elhúzták jól a fodros, ráncos szájukat, próbáltak egymásra nevetni, de ez alig sikerült. Közelebb ültek egymáshoz, kéz a kézben, s így üldögéltek egy pár percig szótlannul.

Késő ősz van, a fákról lehullottak már a levelek, de né, az ág tetőn még ott maradt két szilva egymás mellett. Összeszalódtak, sötétek, ráncosak, s csak félakkorák, mint valaha voltak. Ez a vén pár is úgy néz ki. Igen, az élet fáján ott maradt két aszaltszilva.

- Drága Minyám - kezdte az öregasszony, s reszkető kezét végighúzta az ember állán. Csak úgy botladózott a ráncokban a két ujjabegye. - Szeretlek, szeretlek - mondogatták egymásnak s a ráncos arcuk mintha kisimult volna. Azt a régi fiatal embert, menyecskét látták egymásban, akik valaha voltak.

- Kicsi Zsuzsi, - mondja a vén ember - azt mondták akkor, hogy ne vedd el azt az özvegy menyecskét, mert amilyen kicsi a növése, éppen akkora nagy kurva. De én szerettelek. Az nem lehet igaz! Felőlem mind beszélhetek! Igaz, kicsi Zsuzsi? - Az ember a térdit cirógatta meg a kicsi, sovány asszonynak, még a fejét is ráhajította a vállára, úgy hallgatta.

- Hát, nem mondom, én a Minyákat örökké is szerettem. Amennyi Minyát ismertem, mind elhagytam nekik. Ha szeretnek, hát hadd szeressenek! Abból jut is, marad is.

Az öregember nagy lassan elhúzódott az asszony mellől, hogy jobban szemre vehesse. Az asszony igen belemerült a múltba. Azt is mondja, amit nem kéne.

- Amennyi Minya volt, én mind összeszedtem. 'Sze kedhez is csak azért jöttem, mert Minya volt a neve. Nem kedet szerettem.

A vénember még messzebb ült az asszonytól. Négy arasz a távolság. Onnan nézi az asszonyt, mint mikor a macska lesi az egeret.

- A gyermekkori szeretőm is Minya volt. Nagylány koromban' is volt egy Minyám.

A vénember nagy félve megkérdezte:

- Hát aztán izét is csináltatok?

- Hát persze! Már be volt növe a fejem lágya. Na, de elmentem szolgálni, ott volt egy másik falusi fiú. Hogy szerettük egymást!

Félve kérdi a vénember:

- Hát azzal is izé?

- Hát persze, hogy izé! 'Sze azt is Minyának hívták. Aztán attul is elmaradtam. De jött újból egy másik Minya. De hogy tudott az szeretni! Jobban, mint a másik Minya.

A vénasszony csak magyaráz, magyaráz, amit nem mondott el soha az urának. Még azt sem vette észre, hogy a vén ura a tulipántos padnak a túlsó szélén ül, s onnan kiáltotta:

- Zsuzsi, 'sze azzal is izé...?

Az nyugodtan felel:

- Hát persze, hogy izé!

A vénember felmélgelődött. A botja után nyúlt, ami mellette volt a pad végénél. „Én olyat sózok rá” - gondolta - „'sze ez tényleg kurva volt”, s már nyúlt is a botja után reszkető kézzel. Minden erejét össze kéne szedje, hogy megüsse az asszonyt. Még jobban összeszorította a szája szélét, s már rá is tette a botra a kezét. Még reszketett a méregtől, s egyre azt ismételte magában, hogy „kurva, büdös kurva”.

- Jaj, drága Minyám, hát hogy ült ked' be a pad sarkába? - mondta, s közelebb csúszott a vénemberhez. De még volt köztek egy kis távolság.

Az öregember levette a botról a kezét, 'sze úgyse tudná rendesen megütni, 'sze bot nélkül még járni sem tud.

Az asszony kacagva mesél tovább.

- Amennyi Minya volt, mind összeszedtem. Az első uramat Laci Minyának hívták. Meghótt, eltemettem. Férjhez mentem Simon Minyához, az is meghótt, azt is eltemettem.

Az öregember figyel, hogy mit beszél az asszony. 'Sze ezek mind az urai voltak. Kicsit lenyugodott, múltott a mérge.

- Aztán férjhez mentem Vincellér Minyához. Meghótt, eltemettem.

Az öregembernek egészen elmúlt a mérge, s egy kicsit közelebb húzódott az asszonyhoz, aki éppen azt mondja, hogy „mos' ked' az uram, drága Minyám”, s jó szorosan odahúzódik az urához.

Az öregember feledékeny. Már azt is elfelejtette, hogy mennyi Minya-legénnyel izélt a felesége. Most csak az fog a fejében, hogy az előbb miért is akarta megütni. Hát persze, hogy izélt, ha az ura volt! Most a vénasszony keze után nyúl, a két markába fogja, s a fülibe súgja:

- Látod, kicsi Zsuzsi, úgy szeretlek, hogy még a saját uraidra is féltékeny lettem.

Most így boldogan, megelégedetten ülnek egymás mellett. A térdeik meg-megremegnek, s a kezeik is reszketve egymásba kulcsolódnak. Így tengetik napjaikat. A vénember néha el-elmondogatja:

- Kicsi Zsuzsi, mi már be vagyunk sorozva - legyint hozzá a kezével nagy lassan. - Kész a behívó, már csak a halál kell jöjjen, hogy elvigyen.

Kocsis Rózsi

Közreadja: Juhos Kiss Sándor és Juhos-Kiss János

Grafika: Juhos Kiss Sándor

A Héttorony-történet margójára

A folkMAGazin olvasóinak többsége előtt egészen biztosan ismert a Héttorony kálváriája, az 1992-es sevillai világkiállítás Makovecz Imre által megálmodott és kivitelezett magyar pavilonjának története.

Ennek az alkotás-álmoknak – mint megannyi Makovecz-épületnek – csodájára járt mindenki, aki láthatta. Tartózkodom most attól, hogy a makovecki építészeti számomra is csupán töredékeiben ismert és felfogható jelentőségét taglaljam, mint ahogyan abba sem mennék bele, micsoda kísérteties meg nem értettség övezi a Kós Károly-i életmű számtalan emlékét is. Egyfajta fel nem fogható felelőtlenség ez, amivel – véleményem szerint – hihetetlen kultúr-történeti javakat tékozlunk el.

Pusztán egy élményt osztanék meg az olvasóval, ami egyfelől régi vágyam beteljesülését jelentette. Legalább egyszer az életemben szerettem volna látni ugyanis a Héttorony Templomát, Makovecz soha meg nem valósult Sagrada Familia proto-tanulmányát. Másfelől ez sokadszor világított rá arra a tehetetlenségre, amivel, ilyen-olyan indokokkal, veszni hagyunk jelentős alkotásokat, amelyek megmaradása szervesen összefonódik fizikai és szellemi megmaradásunkkal. Ezek szentimentális szavaknak tűnnek, pedig nem szeretnék érzélgős lenni.

*

Történt 2015 nyarán, hogy házassági évfordulónk alkalmával feleségemmel Andalúziába utaztunk, Európának egy olyan szegletébe, ahol addig még nem jártunk. Alapos felkészülést követően vágtunk neki az útnak, amellyel a keresztény–mór–szefárd–zsidó hármas kultúra egykori csodás együtt lélegzésének máig fennmaradt emlékeit célöz-

tuk meg, Cordoba, Granada, Sevilla, Cadiz, Jerez, Ronda, a „fehér falvak” – a történelem során oly sokszor változott, ám mégis féltő tisztelettel őrzött látnivalóit. Fontos helyre soroltuk ezek mellett a Héttorony épületét is. Vajon áll-e még? Hittem is, nem is, bár abban biztos voltam, hogy esetleges megsemmisülése mégis csak hírértékűnek szá-

mítana ebben az egyre zagyább és kéméletlenebb médiavilágban is. Közben némi megnyugvással értesültem arról, hogy az épület felkerült az andalúz tartomány örökségi listájára, így nem bontható le. Megdudtam viszont azt is, hogy egy évtizede nem történt semmi az épülettel.

Sevillai tartózkodásunkkor tehát alaposan utánajártam az egykori világkiállítás pontos helyszínének, amit – mint kiderült – már tekintélyes homály fed. Elfedi egyfelől a hely felismerhetetlenségig átépített infrastruktúrája, másfelől az érdektelenség, az „egyszer már lezajlott, lépünk már túl rajta, elavult, haladjunk az újabb fele” felfogás, a jelenkori gondolkodást jellemző „update” szemlélet. De nem adtam fel. Elzarándokoltunk a külvárosba, de számos kísérlet és megannyi jó szándékúnak vélt útbaigazítás ellenére sem jutottunk célhoz. Végül feladtam, feladtuk. Taxit fogtunk, hogy visszatérjünk a belvárosba. Letörtén, ugyanakkor hitetlenkedve bámultam ki az ablakon: egy ilyen épület, annak egykoron magasztos tornyaival – ha még állnak – nem törpülhet bele a panelrengetegbe, ami a városrésze jellemző.

Egyszer csak megtörtént a csoda! Előbb a kereszt, majd az egyik csúcs, végül a buzogány kontúrja tűnt elő egy lakóházak közötti résen. Megállítottam a taxist.

Itt van!

Hihetetlen érzés volt. Mentünk a betájtolt irányba, és szép lassan elénk tárult az

egész építmény a maga valóságában. Éppen ilyennek képzeltem? Igen. Annyi képet láttam róla, fotókon vagy képernyőn, de talán nem ilyen, a méretéhez képest monumentálisnak tűnök. Nem is a dimenzióival, inkább a szakralitásával hódít, a jelentéstartalmával, a küldetésével, a hírt hozóságával. A „jelt tevessel”, amivel egy nemzet szeretne megmutatkozni a világnak az évezredekben kikristályosodott műveltségével, azzal, amit hozzátett az egyetemességhez. Számomra ezt sugározta az épület szinte azonnal.

Aztán jött a „körbejárás”, az alaposabb szemlélődés. Ez annyira elkeserítő volt, hogy lerombolta szinte minden addigi illúziómat. Mint a Titanic szondás felvétele az Atlanti-óceán fenekén a felfedezésekor. Az egykor „magnificent” alkotás, romjaiban, méltatlanul, az enyészet lebegő függőágyán. Hát, ezt így jobb nem látni! Ismerem a pavilon-templomnak a kiállítás bezárása utáni történetét, de a látvány ahhoz képest is tudta fokozni a szomorúságomat. Jogilag le nem dönthető, de az enyészet dolgozik rendületlenül, esnek szét a faszervezetek, törnek be az ablakok, állott vizelet és kóborkutya-szag mindenütt. Lelombozó és méltatlan. Méltatlan egy olyan építményhez, amely minden bizonnyal arra teremtődött, hogy egy jelentős alkotó hitvallását vigye a világba egy olyan nemzetről, amelynek magasztosságában és értelmében váltig hitt.

Másik, ehhez kapcsolódó, még személyesebb és az életemben még fontosabb történet. Kiss Ferenc zeneszerző munkássága, többek között a Héttoronyhoz írt opusza

(*A Héttorony hangjai, ETNOFON Records, 1992.*) iniciálta azt a barátságot, ami azóta is összeköt bennünket. Nem véletlen ez. Kiss Ferenc így nyilatkozik műve keletkezéséről: „Mikor Imre kiírta a pavilon zenéjére a pályázatot [...], leírta benne az épület filozófiáját. Ez ragadt meg engem, mert először olvastam értelmes kortárs építész gondolatokat. Tán véletlen, de a sors keze is közrejátszott ebben. Programzenét kért, és életem talán legkomolyabb és leginkább felelősségteljes munkáját generálta. Többször utaztam ki Sevilleba, hogy a tizenhat sávon programozott muzsikát »beüzemeljük«. Öröm volt tapasztalni, ahogy az épület életre kelt! Modern módon csikarta ki belőlem a múltunkat.”

Sokat beszélgettünk erről Ferivel, de Halmos Bélával is. Béla bácsi elhívott a budapesti Szent Imre Gimnáziumban tartott, Makovecz Imre halálának első évfordulóján rendezett megemlékezésre, ahol az elhangzottak szintén felhelyeztek egy tornyot az immár bennem tovább épülő makoveczi „igazságtemplomra”. Az építmény és az életmű lelkületének mibenlétéről volt szó, aminek egyöntetű meghatározása az idő teltével egyre nehezebb.

Hogy mi lesz a Templommal, a Héttorony-Sagradával, nem tudhatjuk. Egy biztos: egy nemzedéket elindító, nagy álmokat szövő időutazó örök szellemisége van oda bezárva, az időtlenségbe.

Málladozó gerendáról leesett kis fadarabot mentettem meg onnan, ami örökreklye lesz a szobám és emlékezetem falán.

Kép és szöveg: Henics Tamás

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

BARTA LÉKA TAMÁS VERSEI

KALANDOZÓK

Várakozó vágtatásra lépve
 Új szerelmek felé húzó, nem sejtett tudásra
 Megpihenvén egymásra is nézve
 Az út, az út, az út dicsősége
 Fonatokká ölelkezve
 Fák közötti ösvények kérdése
 Új meg új irányok messze tekergése
 Az út, az út, az út dicsősége
 Időtlenből végtelenbe térve
 Hegyláncon átugratva
 Kis sziklákon dobogtatva

Kalandozók felszerelve hírrel
 Tegezünkben őszinte szavunkkal
 Hogy adjunk belőle, s hogy vigyük magunkkal
 Szavaknak, képeknek összegyűjtésére
 Vizeken átúsztatva
 Gázolva vagy ugratva
 Földet, fűvet, vizet nem remélve
 Haj csatára, vagy békekötésre?

Az út, az út, az út dicsősége.

Érkezésünk: szállás lesz és hír lesz
 Nyelvhez és vendéghez, testvérhez, emlékhez

Hol várnak ránk: a valóság formát ölt
 Szállás köntösét kapja a szilárd föld
 Időtlen vágtáról megállva, leszökve
 Pihenni huppanunk a megmaradt időre

ÉPÍTŐK

postázva szenes sorokat
 háromdimenziós elemet
 postázva építőkövet
 úrbeli izzó tereket

elküldve célt és csapatot
 magamból való anyagot
 egyik vállat más vállnak vetve
 magunkból építünk templomot

magunkból építünk templomot
 szavaink tartó oszlopok
 fáradt, faragott homlokok
 magunkból építünk templomot

*

avagy keresgélve a fában
 lefaragottan, kicsire váltan
 odúban madárként pityeregve
 csupasz ágakon dideregve

bebújva veled egy csigaházba
 egy megszülető galaxist látva
 örvények mélyére menekülni
 sejtekben robbanva elmerülni

*

s ketten kanyarogva sötét vizeken
 örvényből alkotunk egyetlen szemet
 mely már csiszolásra s támogatásra
 nem szorul, sem szűrőre, élesítésre
 sem a-biztonság-kedvéért-tisztogatásra
 maga ragyogásában messzelát
 és látásáról regélni tud
 ha lesz, aki felbocsássa
 űr-pályára állítható
 egy csillagot megkerülni
 kék bolygóval, zöld bolygóval
 időnként párba állni
 elbújtatni időnként más égitesteket
 s jót kuncogni az őt figyelő
 elképedt csillagászokon

egyeseivel születnek ily szemek
 de az örvényhez ketten kellene

BÚCSÚ EGY CSAPATTÓL

magatok vonszoló régi arcok
kezetek egymásba fonott
égre gyűrűző kiáltás
százfele bomlott
tűz körül táncoló
jövő remények
elmaradó kósza
hangos jele, hogy
itt vagyok, találj meg!

*

ígéret voltunk vajúadásban
mi voltunk az íz a kalácsban
a remegés a hosszú lázban
gyümölcs-hús szél héj-vitorlákban

egymás lábnyomát szerkesztve
elhisszük: múltunk ereklye
könnyünk rég kutatott sok gyöngye
szétfolyt merev nagy gránit kőre

vagyunk, mi lehetünk nagy gyászban
megálltunk a szép áradásban
elváló sok delta-ágban
vizek szobrai parti sárban

a szétváló köteleknek íve
az elfoszlott köpenyek gerince
kilyukadt zsák minden szeme
a szavakra széteső rege

sose voltunk mi vár vagy bástya
kincstár vagy folyó futása
egy nagy tapsban egybeszólva
sem voltunk más, mint cifra szolgál

belefáradtunk tán a táncba?
a sok egymásra-találásba?
lábunk hevesen ropta, járta,
felkenődtünk a kor falára...

*

magatok vonszoló régi arcok
szívetek egymásba fonott
világban visszhangzó egyetlen taps
sokféle bolygott
jövő remények útja sokféle tér
utatok szerencsés alakulása
emlékeinknek megtalálása
életünk harca, boldogulása...

SZOBA, ABLAK, TETŐK

Tájat festenek- emberekkel, fákkal,
Szobát festenek asztallal meg ágygal
Fejed megtámasztod, lábad magad mellett
Kinézel, ablakod a leszegett fejnek
Szeme. Úrhajók terében bezárva
Rajzólnék otthont a súlytalanságba.
Lennék drót a falban, naplementék szava,
Lennél vágy a csendben, kérdésed hajt haza.
Vagy Te csak az utcán megint és megint vársz?
Festenek szürkével homályt és megingást
Festenek otthont, lennék polc a falon,
Szemednek védőn, ablakot álmodón.

VONATON

Ha tömör vaslábaink alól kicsúszik néha a valóság
A sötét pincékre fektetett sínek
elvezetnek oda, hol a szél tart pihenőt
Kihalt útvesztőinken járva a tökéletesség láncait is
kerék alá dobnánk, ha
bizonyosság magasodna
alvó romjaink felett

Kövek koccannak, s földet érnek
Füst szökell, elrugaszkodva
könnyebbült-szabadon
minden irányba
Fejünk felett darabokra esnek az ég koronái
Ne bánd!
Minden pillanatban halnak az új pontok
S születik az örök
Minden pillanatban

Finnugor nyelvrokonaink ételei II.

Közösségi kása, avagy az Uraltól keletre élő finnugor népek kalendáris ünnepei

Ez év augusztusában a finnországi Ouluban rendezett XII. Nemzetközi Finnugor Kongresszuson figyeltem fel a rokon népek érdekes étkezési szokásaira és ételeire. Az előző számban dr. Kerezsi Ágnessel, a Néprajzi Múzeum munkatársával, a finnugor népcsoportok egyik legavatottabb magyar kutatójával folytatott beszélgetésünk alapján már megismerkedhettünk néhány gasztronómiai sajátossággal. Folytatva beszélgetésünket, ezúttal egy szimbolikus jelentőségű ételféleséggel, az ünnepi kásával is megismerkedünk. Ezúttal kivételesen mellőzzük a recepteket, hiszen Ágnes szavai nyomán bárki könnyedén megpróbálkozhat a kása elkészítésével, azonban – kiragadva ezt az egyszerű ételt a maga szimbolikájából és a közösségi rítusból – valószínűleg nem találnánk túl izletesnek. Ehelyett javasolhatom a közösségi összejövetelek alkalmával valamilyen számunkra kedves, egyszerű étel közös elkészítését és együttes elfogyasztását. A receptek helyett pedig ezúttal tekintsük meg a marikról és udmurtokról készült archív képeket.

– A kongresszuson hallottam két francia kutató izgalmas előadását az udmurtok agrárrítusai közül kiemelkedő közösségi imaalkalmakról, amelyeknek elengedhetetlen és talán leglényegesebb eleme a közösség tagjai által összeadott alapanyagból együtt elkészített étel elfogyasztása.

– Így van. Ehhez tudni kell, hogy ezeknél a népeknél ma is élnek a kereszténység előtti kultuszok, még akkor is, ha esetleg már megkeresztelkedettekéről van szó. A természet változásának kiemelkedő jeles napjaihoz és a fontosabb mezőgazdasági munkákhoz kapcsolódnak az ősi istenek és szellemek tiszteletére rendezett imaalkalmak. Különösen a tavaszi ünnepek jelentősek, amikor szántás után a Földanyát tisztelik meg, például a barázdába tett tojással vagy az ugyanide szórt aprópénzzel, amelyet aztán a gyerekek összegyűjtenek. Ugyancsak a Földanyának szánt áldozatként az ünnepre levágott áldozati állat vérének is ide locsolják. Vetés után, vagy a napfordulókon nemcsak a Földanyához, hanem a nap, a szél, az eső isteneihez is imádkoznak, s az őskorról is rendszeresen megemlékeznek, mert hitük szerint az ő közvetítésük is kell ahhoz, hogy imáik célba érjenek. Hasonló közösségi rítusok kísérik a halottak napjait is.

– Ezekhez az alkalmakhoz tartozik ez a rituális kásafőzés is?

– Igen. Az ételkészítés a szertartás egyik központi eleme, hiszen az áldozatbemutatáshoz kapcsolódik. A XVIII-XIX. századra sok pogány szertartás a keresztény ünnepekre tevődött át és a szentekhez is

kötődik, de az új „isteneknek” továbbra is a régi módon áldoztak. Hitük szerint ők is éppúgy megkövetelik az ételt és az italt, mint a saját régi isteneik, vagy az őseik, éppúgy árthatnak vagy segíthetnek embernek és a jószágnak. Így jóindulatuk elnyerése is hasonló módon, áldozat bemutatásával történik.

A vetés utáni szertartás volt a legnagyobb, akár több napig is tarthatott, s ilyenkor több istennek is vágtak áldozati állatot. Mivel ez egy közösségi ünnep, többféle módon is kifejeződött az összerendezés. Például, közös pénzen vásárolták meg az áldozati állatokat. Az egész eseményt a tiszteletreméltó férfiakból álló „falu tanács” szervezi, választott vezetőjük – a mariknál a „kart” – irányításával. A szertartásvezető osztja ki a feladatokat, megszervezi az áldozati állatra való pénz összegyűjtését, kiválasztja, megvásárolja az állatot, összeszedi a további hozzávalókat, előkészíti a szertartás helyszínét, a szent ligetet, ahol minden istennek megvan a maga fája. A szent liget és a hozzá kapcsolódó szertartások egyaránt megvannak az udmurtoknál, mordvinoknál és a mariknál is, csak egyes részletek különböznek.

– Milyen szempontok alapján választották ki az állatot?

– Az erre kijelölt személy megnézi a birkákat, melyik a legegészebb, figyel rá, hogy fiatal állat legyen, minden egyéb jó tulajdonsággal rendelkezzen. De ez nem elég. Az állatnak még ki kell állnia az ilyenkor szokásos próbát: a fejtől a farka felé, egy nyírfaágon

keresztül vízzel meglocsolják, s ha az állat megreppen, azt jelenti, hogy a lélek kész elhagyni a testet, tehát feláldozható. Ha nem reszket, akkor még két próbát tesznek. Ha akkor sem reagál, új állatot kell választani.

– *A levágásnak is megvannak a szabályai?*

– Igen. Miután a kiválasztott állatot levágták, megnyúzták, földarabolták, a belsőségeket egy külön edényben megfőzték, és – mivel ezekben van a legtöbb vér – ez lett az isteneknek szánt legfontosabb ajándék, bizonyítéka annak, hogy megtartották az áldozati szertartást. A darabolásnál arra is nagyon kellett vigyázni, hogy csontot ne törjenek. Minden csontnak épen kellett maradnia. Utána a csontokat össze is kellett gyűjteni, mert elképzelésük szerint az állat a túlvilágon föltámad és, ha hiányzik valamelyik csontja vagy például törött a lábszára, akkor ott is sánta vagy nyomorék lesz. A megfelelően feldarabolt húst szabad tűz fölé függesztett bográcsban, sós vízben felteszik főni. Ezalatt az asszonyok otthon megsütik a palacsintát, és egy megszegetlen kenyérral, vajjal, valamint bögrényi darával egy asztalkendőből formált batyuba összekészítik. A dara többnyire durvára őrölt zab vagy árpa, ritkábban búza, esetleg köles vagy hajdina, amit abban a tálkában tesznek a csomagba, amiből majd a kész kását fogják enni. Ezt az egészet elviszik a szent ligetbe, ahol csak férfiak tartózkodhatnak. Ők veszik át az összes batyut, amelyeket a tűz és a szent fák közötti területen szép sorjában kiterített abroszokra helyeznek. A szertartásvezető mindenki kenyeréből levesz egy darabkát és egy faedénybe gyűjti, majd odaviszi az adott isten fájához, elmondja a megfelelő imát, miközben a többi férfi tisztségviselő mögötte áll. A végén a tálat a fára, ágakból és textilből készült polcszerűsége helyezi közös áldozatul az adott isten számára. Ez egy darabig ott marad, majd a csontokhoz hasonlóan a tűzbe kerül. Égben lakó isteneknek nyírfát, az alsó világban lakó isteneknek fenyőfát választanak ki erre a célra.

– *Húst is áldoznak?*

– Amikor a hús megfőtt, kiszedik a léből, gondosan leválasztják a csontokról úgy, hogy azok épségben maradjanak és mind meglegyenek, majd a tűzbe dobják őket, mert így jut el az áldozat az istenekhez. Előfordul, hogy először a csontokat is a fára teszik, és csak később égetik el őket. Utána a húst visszateszik a lébe, majd egyenként minden asszonynak a daráját beleöntik, és addig főzik, míg sűrű kásával nem fő össze. A rizses húshoz lehetne leginkább hasonlítani. A nők az egész szertartást csak kívülről kísérik figyelemmel,

mindent a férfiak végeznek. Van, ahol kerítéssel is körülveszik az istenek fát.

– *Hol eszik meg a kását?*

– Amikor elkészült az étel, a szertartásvezető hozza ki a szent liget külső oldalára a bográcsot, mindenkinek a tányérkájára, amiben a darát hozta, kimer egy jó nagy adagot, és a családok közösen elfogyasztják. Egy család mindig egy tálból eszik, s ha elfogy, lehet még kérni.

– *Ebből a kásából te is ebettél, amikor ott voltál?*

– Igen. Általában megkínálják a vendégeket is, kivéve aratás előtt. Akkor ugyanis azt tartják, hogy ha idegen eszik a közös kásából, az elviszi a szerencséjüket és nem lesz megfelelő a termés. De a többi alkalommal én is kaptam. Aratás előtt azt mondták, hogy „bocsánat, de most nem kaphat”.

– *Milyen az íze? Van benne valamilyen jellegzetes fűszer?*

– Nem használnak semmilyen ízesítést, csak só van benne, de így is finom. Régen ezeken az ünnepeken tilos volt alkoholt fogyasztani, senkinek eszébe nem jutott volna ilyesmi. Manapság már előfordul, hogy előveszik a vodkát, iszogatnak, de bármilyen sok ilyen alkalmon vettem is részt, egyetlenegyszer sem tapasztaltam olyat, hogy az ünnep részeg tivornyával végződött volna. A fiatalok félrevonulnak, táncolnak, játszanak, az öregek külön csoportosulva diszkurálnak, úgy, ahogyan egy ilyen ünnepélyen szokás.

– *Láthattuk, hogy a közös alapanyagból közösen főzött kása jelentősége a hitvilági háttérből eredően kiemelkedően fontos az Ural környéki finnugor népek életében. Amit az ember jóízűen elfogyaszt, ugyanazt kínálja az isteneinek is. Az is nagyon fontos, hogy a kása alapanyagai mind a háztáji gazdaságokból származnak, s a mellé fogyasztott kenyér, palacsinta és vaj is házi készítésű.*

– Ez így van. A kilencvenes években nagy szegénység volt, de még akkor sem fordult elő soha, hogy boltban vásárolt húsféléből készült volna az ünnepi étel.

– *Miből készül a kenyér?*

– A kenyeret általában rozslisztből készítik. Kisebb cipókat sütenek. Ezek lehetnek magasabbak vagy egészen laposak is, a lényeg, hogy otthon nem szabad megszegni őket.

– *Milyen állatokat áldoznak?*

– Az mindig attól függ, hogy milyen alkalomról, illetve istenről van szó. Ahogyan mi szilveszterkor nem eszünk baromfit, mert azt mondjuk, hogy „elkaparja a szerencsét”, úgy ők a szárnyasokat a túlvilághoz kötik. Ezért csak a halottakhoz kapcsolódó emlékná-

pokon, vagy temetésen szabad ezeket fogyasztani. Hétköznap nyugodtan lehet enni bármit, de a szertartásokon mindig csak a megfelelő állatfajtát ölik le.

– *A baromfit is kásának készítik el?*

– A tyúkból inkább levest szoktak főzni. Abba már tesznek krumplit, káposztát is. A csontokra vonatkozó szabályt ebben az esetben is nagyon szigorúan veszik, tehát minden csontot összeszednek és különraknak.

A halottak emléknapiján még egy fontos mozzanat van. A többi ünnepen az óra járásának megfelelő irányban kezdik el tálalni az ételt, a halottak emlékünnepeén viszont éppen megfordítva, az óra járásával ellentétesen haladnak. Ilyenkor még önteni sem úgy öntenek, mint máskor, amikor jobb kézzel bal felé döntik a kancsót vagy az üveget, hanem jobb kézzel jobb felé töltik a pohárba az italt. Ez is azt fejezi ki, hogy a túlsó világnak szól az ünnep. Ugyancsak fontos, hogy ilyenkor tilos szűrő szerszámot használni, késsel-villával enni, mert akkor megsértenéd a halottak jelenlévő lelkeit. A kenyert is csak törni szabad.

– *Eddig minden húsfélével kapcsolatban csak az hangzott el, hogy megfőzik. Nem szoktak sült húst készíteni?*

– Érdekes, hogy nem. Nincs is hús-sütésre alkalmas edényük. Van nekik cserépfazekaik, de azokban is mindig csak főznek. Csinálnak például véres hurkát, de azt is csak főzik. Nyáron sem sülnek húst.

– *Oda ezek szerint nem szűrődött be a modernizáció?*

– Amikor a kilencvenes években rendszeresen odajártam, olyan volt, mintha a XIX. századba csöppentem volna. Mindennek isteni íze volt, mert mindent a háznál készítettek. Zöldségfélét nem igen fogyasztottak, zömében csak hagymát és káposztát, feketeterket, céklát. Néhány növényt ettek idényzöldségként, például a csalánt. A fokhagyma is inkább gonoszűzőként volt használatos, a napi étkezésben ritkán fordult elő. Nemigen használtak répát, fehér-répat, nem ismerték a paradicsomot, a paprikát. A késői szocializmusban maximum az ide is eljutó néhány Glóbusz konzervfélésegből választhattak. Fűszerezésre a hagyma mellett a kapor volt még nagyon népszerű. Ma már azért nagyobb a választék, a rendszeresen fogyasztott bolti élelmiszerek aránya is megnőtt, s ez az ünnepi családi asztalokon is meglátszik. A hagyományos, szertartásos ételleket azonban a mai napig a régi módon készítik.

– *Mi a helyzet az édességekkel?*

– Leginkább mézet, lekvárt fogyasztottak a saját szedésű gyógynövény-teáikkal. Import fekete teát egyáltalán nem főztek.

– *Egyéb italok?*

– Sört sokan készítettek árpából, gyakran mézzel. Nagy népünnepeken összehordták a sör hozzávalóit is, és aki legjobban értett hozzá, az főzte meg nagy mennyiségben. De ez nem volt olyan erős, mint a bolti sörök. Van házi pálinkájuk is krumpliszeszéből, céklaszeszéből. Zavaros, opálos színű folyadék. Ha nagy jót akartak tenni a vendéggel, akkor megmelegítették. Az egész vendégsereg egy pohárból ivott, azt adták körbe. De ha ittál rosszat... Házi sört csak a mordvinoknál ittam, az udmurtok már nem főzik.

Juhász Katalin

fotó: Dénes Zoltán

Manaszes Márton „Kántor”

Magyarszovát (1938–2015)

Három utca, három angyal
Egész falut összejártam
Sehol helyet nem találtam
Amíg Mártonra nem szállott

Kiskertembe' egy almafa
Reászallott bús gerlice
A úgy megrúgta gyöngé ágát
S lependíti az almáját

Ott e két szál fűrészeszka
Csontjaimnak nyugodalma
Édesapám, édesanyám
Fogják meg a jobb kezemet
Mert én itt hagyom kendteket!

Én az almáját nem bánom
Csak gyöngé ágát sajnálom
Mert az alma, csak múlandó
De az ága gyümölcstermő

Édesapám, édesanyám
Köszönöm, hogy felneveltek
Tűztől, víztől megőriztek
Szárnyaimra eresztettek

fotó: Pataky Zsolt

Szántó Ferenc „Didri”

Magyarbecse (1936–2015)

Megyek az úton lefelé
Senki se mondja, gyere bé

Csak az én kis feleségem
Gyere be, te szerencsétlen!

Édes rózsám, járj békével
Rólam se feledkezzél el!

Egyedül vagyok egy házban
Búbánatnak szobájában

Megyek az utcán bánkódva
Mintha meg lennék átkozva

(A népdalokat Havasréti Pál válogatta)

Társadalmi ideológia vagy nemzeti művészet?

A magyar néptáncmozgalom a korai időkben – I.

Néptáncmozgalom a világ számos országában létezik, és általában elmondható, hogy a legtöbb helyen fontos eleme a tágabb közösségi (nemzeti illetve etnikai) identitás őrzésének. (Ahogyan ez általában minden folklórmozgalomról elmondható.) Hogy a magyar néptáncmozgalom mitől lett világviszonylatban is egyedülállóan híres? Egyrészt a magyar nyelvterület paraszti táncainak elképesztő gazdagsága és változatossága miatt, vagyis amiatt, hogy a magyar paraszttáncok jó alapanyagot képeznek bármilyen látványos színpadi bemutatóhoz. Másrészt a táncház módszer miatt. A táncház módszer azt jelenti, hogy a paraszti táncok „művelése” nemcsak színpadon folyik, hanem viszonylag kötetlen formában, speciális táncalkalmakkor, táncházakban is. Ilyen formában a paraszti kultúra e részlete a parasztság mint osztály eltűnése után is tömegméretekben él, gyakorlása korántsem csak az együttesek tagjainak ügye, hanem a társadalom széles rétegeié. Ez a táncház módszer az, ami az UNESCO szellemi kulturális örökségi listájának egyik eleme lett 2011-ben.

A magyar táncházmozgalom abban a formájában, ahogyan ma ismerjük, az 1970-es években indult útjára. (Jelképes dátumnak 1972. május 6-át szokták megjelölni, így történt, hogy a mozgalom 2012-ben negyvenedik „születésnapját” ünnepelte). Ennek történetéről számos könyv, elemzés, visszaemlékezés jelent már meg.¹ Azonban, ha a mozgalom szellemi gyökereit keressük, érdemes az emlegetett negyven évnél korábbi időkre is visszatekinteni, különösen azért, mert az 1930-as és 1940-es években a néptáncmozgalom különböző formái nem csupán látványos kulturális jelenségnek számítottak, hanem alkalmat adtak a magyar társadalomfejlődés kérdéseinek legkülönbözőbb szempontú felvetéséhez is. Egyszerűbben szólva: a néptáncról és hagyományörzésről szóló vita részét képezte a korszak társadalomtörténeti és részben társadalompolitikai diskurzusainak.

*

Ha feltesszük a kérdést, hogy mi a néptánc és a népzene, akkor (magyar esetben mindenképpen) elsődleges jelentésében úgy határozhatjuk meg, mint a parasztság táncát és zenéjét. Azaz, mint egy társadalmi réteg kultúrájának egyik elemét. (Nemzeti jelkép, mint látni fogjuk, csak később lett belőle.)

A paraszti réteg legfőbb jellemzőjének Erdei Ferenc, maga is paraszti származású szociológus és népi író a földművelő tevékenység mellett az alávett társadalmi helyzetet látja. (Amely Magyarországon különböző okok miatt a jobbágyrendszer 1848-as eltörlésével sem szűnt meg.²) Ugyancsak Erdei Ferenc sokat idézett megállapítása szerint a paraszti kultúra három legfontosabb jellemzője az, hogy egyrészt elemi, másrészt közösségi, harmadszor pedig általános.³

1. Az *elemi* azt jelenti, hogy – egyszerűen helyzetéből adódóan – viszonylag korlátozott eszközrendszerrel dolgozik. („*Innen páratlan mértéktartása és arányossága*” – teszi hozzá Bibó István.⁴) Ehhez tartozik az is, hogy ezt a kulturális közeget az ember nem választja, hanem beleszületik.

A dolgozat az *Eszmélet* című folyóirat 101. (2014 tavaszi) számában megjelent írás bővített és szerkesztett változata – a szerk.

Bibó István, Tomori Viola és Erdei Ferenc (forrás: www.abtl.hu)

2. A *közösségi* jelző arra vonatkozik, hogy a paraszti kultúra konkrét termékei általában egy-egy szűk közösség (egy-egy faluközösség) használatában jelennek meg, illetve kapnak értelmet. Minden falunak megvannak a maga jellemző, dalai, táncai, díszítőművészete. Az ilyen közösségek viszonylag zártak, bár nem átjárhatatlanok, hatnak egymásra.

3. Az *általános* azt jelenti, hogy az adott közösség kulturális életében nincs külön közönség, és külön művész. A kultúrát mindenki műveli, és mindenki a sajátját adja hozzá, képességeihez mérten. (A tánc esetében: egy falusi táncmulatságon nincs színpad, a közösség minden tagja saját szórakoztatására táncol, van, aki díszesebben, van, aki egyszerűbben.)

Mi marad meg e közül a három jellemző közül, ha megpróbáljuk a paraszti kultúrát eredeti közegéből kiszakítva művelni? Az elemi jelleg biztosan nem. Ha belegondolunk, a mai világban a paraszti kultúra művelése választás kérdése: a mai táncmozgalomban az ember nem azért táncol ilyen táncokat, mert más lehetősége nincs a szórakozásra, hanem mert ez a fajta zene és mozgásforma tetszik neki, ezt választja a mai kultúra számtalan szubkultúrája közül.

Nem marad meg a népművészet közösségi jellege sem: aki ma néptáncal illetve népzenevel kezd foglalkozni, az általában nem csak egy falu vagy egy vidék táncát, illetve zenéjét tanulja meg, ennélfogva viszont egyik régió ilyenfajta kultúráját sem érzi hagyományos értelemben a sajátjának. Az általános jelleg is elvész, ha a néptáncot illetve népzeneét színpadra állítjuk, és elválasztjuk a közönséget az előadóktól. Igaz, a táncmozgalomnak éppen az a lényege, hogy visszahozza ezt az általánosságot, úgymond újra „lehozza a táncot a színpadról”.⁵ Azt azonban látni lehet, hogy a tánc mint szórakozási forma sem lenne ma ennyire elterjedt látványos színpadi bemutatók nélkül.

*

A NÉPI MOZGALOM EREDETE

Milyen körülmények kellenek ahhoz, hogy egyáltalán kialakuljon egyfajta tágabb társadalmi igény, hogy a paraszti kultúrát ne csak a

paraszti réteg művelje? „A néptáncmozgalmat akkor és ott indítják, ahol a néptánc már kezd feledésbe merülni” – fogalmazza meg axiómaként Vitányi Iván.⁶ Németh László valamivel líraibban, egyszerűsre keményebben fogalmaz: „Egy érett kort, lejárt sorsú embercsoportot, mielőtt eltűnik, szépen kifejezni: művészi munkának hálásabb lehet, mint a gondolkodást új csírákkal beoltani. [...] Nálunk a paraszti kultúra jutott most el a teremtő baldoklás korszakába. [...] Hogy ami elmúlik, mint élet, mint alkotás hasson múlhatatlan.”⁷ Amellett, hogy a következtetés valószínűleg helyes, tehát a néprajzi gyűjtések mennyiségének hirtelen megugrásában, és az irántuk való érdeklődésben szerepet játszott az értékek eltűnése feletti kétségbeesés, a néptáncmozgalom, illetve általában a folklórmozgalom megindulásának egy fontosabb feltétele is van: az, hogy az alávetett rétegek kultúrája iránt más társadalmi rétegekben is meglegyen az érdeklődés. Tehát a folklorizmus kötődik egyfajta közéleti demokratizálódáshoz, liberalizálódáshoz és a polgárosodás folyamatához, egyben a modern nemzettudat kialakulásához is, amikor a társadalmi elit a paraszti réteget is a nemzeti közösség részének, az identitás letéteményesének kezdi tekinteni, és hajlandó a politikai jogokat rá is kiterjeszteni.

Hagyományok Háza

1011 Budapest, Corvin tér 8. • www.hagyomanyokhaza.hu

Csobolyó Néptáncgyűttes, Pendelyes Néptáncgyűttes

Figurás bérlet – Rábaköz • 2015. november 26. 14:30

Színházterem

Megidézett Kárpátalja – Hágókon innen és túl

Magyar Állami Népi Együttes • 2015. november 27. 19:00

Színházterem

Aprók tánca

Gyermektáncház a Hagyományok Házában

2015. november 27., december 4., 11. 17.00 és 18.30 között

Halmos Béla terem

Kricskovics Antal és Bognár József

Fókuszban a koreográfusok • 2015. december 4. 19:00

Színházterem

Maneszes Márton emlékkoncert

Összefogás hagyományörző mestereinkért

2015. december 5. 19:00

Színházterem

Ünnepváró vásár a Corvin téren

2015. december 4–6.

Hagyományok Háza és Corvin tér

Erdélyi menyegző – Háromszék Táncgyűttes

Határon túli magyar táncgyűttesek előadása

2015. december 11. 19:00

Színházterem

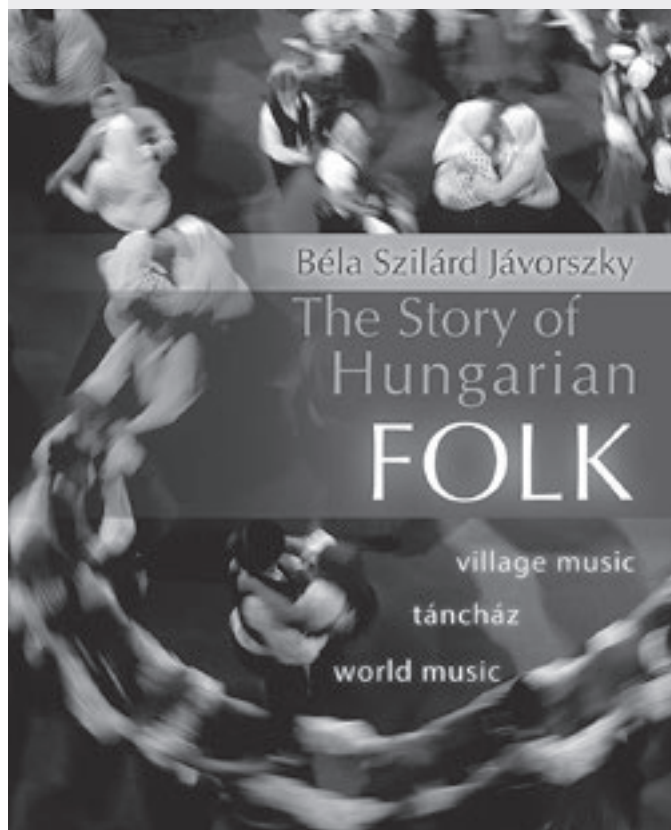
HIBAJAVÍTÁS

Előző lapszámunkban Virágvolgyi Márta „Találkozásom Tinkával” című írásában a 44. oldal második bekezdésében „Népművészet Ifjú Mestere” helyett tévesen „Népzene Ifjú Mestere” szerepel. Ugyanitt a harmadik bekezdés második mondata helyesen: „Először Dobos Károly széki cigány primás, később Szabó István széki magyar primás repertoárjának feldolgozása, lejegyzése, gyűjtése lett a feladat.” A hibáért elnézést kérünk!

Ez természetesen mindig hosszú és fokozatos történelmi folyamat. Különösen elnyújtottnak tűnik nálunk, mivel Magyarország is azon országok közé tartozott, ahol különösen magas volt a szegény (sokszor már-már paraszti sorban élő) nemesek aránya, így a paraszti-jobbági és a nemesi kultúra szétválása a kora újkorban még nem lehetett olyan éles, mint amilyené a később vált. Sokkal látványosabb lehetett az arisztokrácia és a köznemesek kultúrája közötti különbség. A „második jobbagság” és a kapitalizálódás párhuzamos folyamatai azonban megnövelték a különbségeket a köznemesi és a paraszti réteg között is, így ezeknek a kultúrája is fokozatosan eltávolodott egymástól.

Ezzel párhuzamosan azonban a felvilágosodás eszméinek hatására a társadalmi elit tagjaiban is kialakult valamiféle kezdetleges szolidaritás, illetve érdeklődés az alávetett rétegek iránt. Ez Magyarországon a reformkorban lett igazán látványos. Ekkor kezdődtek az első igazi néprajzi gyűjtések, ekkor lett divat a „magas kultúrában” a népköltészet elemeit is felhasználni.⁸ A XIX. század második felében ez a folyamat ismét lelassult. A magyar elit a Habsburg-dinastiával való kiegyezése (1867) után nem mutatott hajlandóságot arra, hogy az 1848-ban megindított politikai és társadalmi reformfo-

A magyar folk története angol nyelven

A budapesti WOMEX-re időzítőe a Kossuth Kiadó megjelentette Jávorszky Béla Szilárd 2013-ban napvilágot látott könyvének angol nyelvű változatát. A bemutatót 2015. október 22-én a Művészetek Palotájában tartották. Itt a magyar folkélet kitűnően ismerő Simon Broughton, a Songlines magazin főszerkesztője, valamint a kötet megjelenését, egyben a világszenei expót is támogató PAGEO Alapítvány kuratóriumi elnöke, Csizmadia Norbert méltatták a szerző és a fordító, Petneki Ábel munkáját.

lyamatot továbbfejlessze, és a parasztságnak fokozatosan nagyobb beleszólást engedjen a politikába. Így ez a korszak (kiegészülve a kapitalizálódás nyomában meginduló polgárosodás természetes folyamatával) megint a paraszti és a „magas”, „középosztályi” művelődés közötti különbségek megnövekedését hozta. Nem véletlen, hogy a paraszti kultúra iránti újabb nagy érdeklődési hullám éppen az Osztrák-Magyar Monarchia nagy válságperiódusához, a századforduló időszakához és az azt követő évekhez kötődik. Ebben az időszakban számos új politikai-társadalomtudományi kezdeményezés⁹ mellett új utak keresése lett jellemző a művészetekben¹⁰ is. Ebben az időszakban kezdték népzenei gyűjtéseiket Vikár Béla, Lajtha László, Bartók Béla és Kodály Zoltán. Mint ismeretes, főleg Bartók és Kodály azzal robbantak be a köztudatba, hogy nemcsak archiválták a paraszti zenéket, hanem zeneszerzőként fel is használták azokat, ilyen módon egyrészt megmutatták, hogy a népzenenek fontos szerepe lehet a modern zene megszületésében,

Az idén 90 éves Vitányi Iván (fotó: Kenéz György – forrás: www.szociologia.hu)

JEGYZETEK

1. Néhány ilyen mű a teljesség igénye nélkül: JÁVORSZKY Béla Szilárd: *A magyar folk története*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2013.; *A betonon is kinő a fű*. Tanulmányok a táncházmozgalomról. Szerk.: Sándor Ildikó. Hagyományok Háza, Budapest, 2006.; *A táncház sajtója. Válogatás a korai évekből 1968-1992*. Szerk.: Sebő Ferenc. Hagyományok Háza – Timp Kiadó, Budapest, 2007.; *Folklór és kulturális alternatívák*. Szerk.: Niedermüller Péter és Zelnik József. Népművelési Intézet, Budapest, 1983.; *Nomád nemzedék*. Szerk.: Bodor Ferenc. Népművelési Intézet, Budapest, 1981.
2. ERDEI Ferenc: *Parasztok*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973. 208. o.
3. BIBÓ István: *A Nemzeti Parasztpárt jellemzése*. In: Bibó István összegyűjtött munkái 3. Szerk.: Kemény István és Sárközi Mátyas. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern, 1983. 795-821. o. (802. o.)
4. U. o. 803. o.
5. Az 1972 májusi első budapesti táncház meghívójában a szervezők ezt írták: „...együtteseink számára lehetőséget teremtünk a színpadon kívüli táncra, megközelítve a néptánc eredeti, társastánc jellegét.”. Idézi: *A betonon is kinő a fű* 22. o.
6. VITÁNYI Iván: *A magyar néptáncmozgalom története 1948-ig*. Népművelési Intézet, Budapest, 1964. 7. o.
7. NÉMETH László: *Népi író*. In: Regények, tanulmányok. Szerk.: Király István. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981. 980-1013. o. (986. o.)
8. Nem véletlen, hogy a paraszti származású „radiális demokrata” Petőfi Sándor összekötötte a népköltészet elemeinek továbbélését a jobbágyfelszabadítás politikai programjával és a népképviselőtérre való harccal. Gondoljunk sokat idézett mondatára: „Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék.”.
9. Ez az időszak a modern társadalomtudományi kutatások fellendülésének időszaka, a Társadalomtudományi Társaság, a Galilei Kör és a Huszadik Század megindulásának korszaka. Az ipari munkásság mozgalmának fellendülése, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt megerősödése is erre az időre esik. 1890-es és az 1900-as években kísérletek indulnak a parasztság érdekvédelmének megszervezésére is. Ekkor keletkeznek az első szociáldemokrata paraszt-szakszervezetek, valamint az alföldi agrárszocialista mozgalmakból kinövő első parasztpártok is (1894: Független Szocialista Párt; 1900: Újjászervezett Szociáldemokrata Párt; 1906: Független Szocialista Parasztszövetség). Ez utóbbiak a rájuk nehezedő kormányzati nyomás és a választójog korlátozása miatt nem lehetnek hosszú életűek.
10. A századforduló nagy festő-iskolái, vagy az irodalomban a Nyugat megjelenése stb.
11. A népi írók mozgalmával foglalkozó legjobb összefoglaló művek: PAPP István: *A magyar népi mozgalom története 1920-1990*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2012.; BORBÁNDI Gyula: *A magyar népi mozgalom. A harmadik reformnemzedék*. Püski Kiadó, New York, 1983.; BIBÓ István: *Levél Borbándi Gyulához*. In: Bibó István összegyűjtött munkái 3. Szerk.: Kemény István és Sárközi Mátyas. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern, 1983. 822-866. o.

másrészt, ha csak néhány részletben is, de ismét felhívták a figyelmet a magyar parasztságra, közvetetten tehát hozzájárulhattak az e réteg társadalomban elfoglalt helye körüli kérdések felvetéséhez.

A parasztság iránti értelmiségi érdeklődés következő nagy hulláma a két világháború közötti időszak. 1920, a trianoni diktátum után nyilvánvalóvá vált, hogy újra kell definiálni a „nemzet” fogalmát, mivel a magyar elit politikai koncepciója megbukott, pontosabban nem bírta el a hivatalos politika által hangoztatott állam-nemzet-koncepció és a gyakorlatban érvényesíteni kívánt kultúr-nemzet-koncepció közötti ellentmondásokat. A parasztság felé forduló érdeklődés kettős jellegű volt. Egyrészt etnicista (akkori szóhasználatul „faji”) jellegű: sokan a parasztságban látták a magyar etnikum alapját és „tartalékát”, amelyből az elitréteg is megújulhat. (És ugyanígy újíthatja meg a parasztság kultúrája is a nemzeti kultúrát.) Másrészt továbbra is társadalmi jellegű, azaz annak felvetése, hogy a parasztságnak nem egyes tagjait kell áttemelni az elitrétegbe, hanem magának a rétegnek a problémáit kell megoldani, legalábbis további elszegényedését és nyomorát megakadályozni. (Mindezekelőtt a földművelőknek biztos megélhetést nyújtó, megfelelő nagyságú saját föld juttatásával, hogy ne legyenek kizsákmányolt bérmunkások, sem pedig az arisztokrácia nagybirtokainak esélytelen versenytársai.)

Ez a két szempont találkozott a '20-as, '30-as években a népi írók mozgalmában. Az egyes írók esetében változó volt, hogy a két szempontot milyen mértékben érvényesítették írásaikban, elsődleges céljuk azonban az volt, hogy képet, látélelet adjanak a földművelő rétegek helyzetéről, problémáiról, nagymértékű nyomoráról és a lehetséges megoldási kísérletekről.¹¹

Miért fontos mindez a néptáncmozgalom szempontjából? Míg a reformkorban a parasztságot övező érdeklődés elsődleges tárgya a népköltészet (népdalok formája, nyelvezete) volt, addig a két világháború között egyre inkább előtérbe került egyrészt a díszítőművészet, másrészt a zene és a tánc is. Mindegyiknek igen gazdag a formakincse, ennek továbbéltetése vagy akár továbbgondolása jelentős művészeti potenciált jelent. Arra, hogy miként lehet az ilyen hagyományokat továbbadni, többféle elképzelés is született. Megvizsgálva ezeket, már a kortársak is úgy látták, hogy a különböző megközelítések, direkt vagy indirekt módon a magyar társadalomfejlődésről alkotott eltérő koncepciókat rejtettek.

Barta L. Tamás
(folytatása következik)

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 New Publication: **Pávai István: Magyarózd népzeneje Horváth István gyűjései tükrében – The Folk Music of Magyarózd as Reflected in the Collection of István Horváth.** Hagyományok Háza /MTA BTK Insititue of Musicology. Budapest. 2015. In Hungarian and English. Includes DVD-ROM. Magyarózd /Ozd is located in Maros County, Romania – in Transylvania. Mr. Pávai is one the most knowlegable ethnomusicologists working in this area. He is from Transylvania and has been actively involved in research in the area since at least the early 1970s.

Page 4 At an awards ceremony on November 5th, 2015 at the Pesti Vigadó in Budapest three outstanding Hungarian artists will be named **Artist of the Nation**. This award is bestowed by the Hungarian Academy of Arts. **On November 5th, 2015 architect and interior designer Ferencz István, choreographer Foltin Jolán, and sculptor Szerváttiusz Tibor** received this national honour.

Page 5 **Csurgó Band celebrates 20 years.** They are based mainly in the town of Szekszárd in Hungary's Tolna County. They do folk music programs for children in the area, also play for dance houses, and work with several folk dance ensembles in the region. In December they expect to release their 3rd record of children's material, and will celebrate their 20th birthday with a concert and dance house on December 12th, 2015 in Bonyhád. Report by Siklósi Krisztián.

Page 10 The **Muzsikás Ensemble's children's dance house** is still going on. Though Muzsikás has a full schedule of concert engagements all over the world and regularly travels all over Hungary doing concerts for children in schools; they still make time to hold their children's dance house on Fehérvári út in Budapest. They have been doing this for more than 40 years. By Veszprémi Attila - first published in *Új Pedagógiai Szemle* 2014, 9-10.

Page 14 **Four humorous folk tales on death:** preparing for death, thinking about death, a crypt, and a corpse that woke up. Selected by Kóka Rozália in light of November 1st, 2nd's All Saints Day and Day of the Dead from Péter László's book *Kérsztapám nadrágja – Magyar Művelődési Intézet*. Zenta/Senta, Serbia. 2011.

Page 16 **Female vocalists Jitka Šuranská, Irén Lovász and Michal Elia Kamal** have released an album entitled *Tři hlasy / Three Voices*. The three singers got together thanks to a project called Folk Holiday in Náměšť nad Oslavou, Czech Republic. Michal Elia Kamal is an Israeli singer of Iranian descent, Irén Lovász

is a Hungarian singer and Jitka Šuranská is a Czech singer/violinist. Their multi-cultural collaboration is reviewed by Fehér Anikó.

Page 18 The music and records of **cymbalom duo Balogh Kálmán and Lukács Miklós** have made world music charts top lists and the duo was selected to perform during the recent 2015 WOMEX festival in Budapest. The introductory/congratulatory speech for the two musicians printed here includes a bit of history on the Hungarian pedaled concert cymbalom – the first of which was built in 1874 in Schunda Vencel József's instrument factory in Budapest. By Liber Endre.

Page 19 The 2nd **Sztána International Folk Informational/Documentary Film Festival** was held in the village of Sztána/ Stana in the Kalotaszeg region of Transylvania in Romania, August 28-30, 2015. The film festival focuses on Transylvanian and Hungarian themes in customs, tradition, folk art and ethnography. A jury of five Hungarian experts chose the awarded films. Report includes commentary and interview with festival participants, bringing out differences between ethnographical documentation and documentary film on folk traditions aimed for wider public and TV. Report by Kovács László.

Page 28 **The fur cloak – szűr – of the Bakony region - Part II.** "There is no wind or snow storm in the Bakony that a shepherd's fur cloak will not protect him from..." This writing gives us a good idea of all the things that this extraordinary piece of outer wear was good for, while also pointing out the differences between the ones worn by shepherds and those worn by swineherds. It includes a tale about a 19th century cannon ball found in a farmer's field and a Jewish tavern keeper. By **Eötvös Károly (1842-1916)** – a Hungarian writer, lawyer, politician best known as the defense counsel in a notorious case related to anti-Semitism – from *Bakonyi utazás*. Vitus Aureus Veszprém, Hungary. 2008. pp 246-253.

Page 30 **Stories from Szék.** The Old Couple – A conversation between an old husband and wife that goes from old lovers and jealousy, to love, forgetfulness and the fact that they're already in line for the inevitable death. From Kocsis Rózsi's writings published by Juhos Kiss Sándor.

Page 32 **Héttorony or Seven Towers** is the name of a Hungarian music festival as well as a piece of music composed by Kiss Ferenc. Both were inspired by the Hungarian pavilion for the 1992 world fair in Sevilla, Spain which was designed by the late Hungarian architect

Makovecz Imre (1935-2011). Makovecz was a proponent of organic architecture. He was also inspired by traditional Hungarian art. This is the story of a Hungarian who went to Sevilla in the summer of 2015, and searched for Makovecz' pavilion. Unfortunately he found it in a sad state of disrepair and disintegration. By Henics Tamás.

Page 36 **Foods of Finnougric language relatives east of the Ural Mountains - Community Porridge.** Amongst the Udmurt and Mari peoples, for traditional community celebrations (after sowing, harvest, etc.) the animal appropriate to the type of celebration was/is selected and communally paid for, slaughtered and cooked – boiled – in cauldrons outdoors. The meat is taken off the bones and returned to the pot, then some kind of grain – barley, oats, etc – is added to the pot, and cooked to make a „mush” with meat, which is eaten by the community. Every part of the process was done according to custom and ritual significance. From conversation with dr. Kerezi Ágnes – a leading expert on Finnougric peoples. By Juhász Katalin.

Sue Foy
(More English summaries of the articles in this issue and in previous issues can be found at www.folkmagazin.hu)

folkMAGazin

2015/5, XXII. évfolyam, 5. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: Grozdits Károly

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,

Juhász Katalin, Kóka Rozália,

Juhos Kiss Sándor, Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Levél cím: 1255 Budapest, Pf. 153

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@mail.datanet.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda
Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók,

1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary

Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUB

HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Folyóirat-kiadás Kollégiuma

Belső borító: Horváth István édesanyjával – fotó: Martin György, Magyarózd, 1969. (MTA BTK ZTI; restaurálás: ifj. Vitányi Iván)

Hátsó borító: Andrásfalvy Bertalan – fotó: Hofer Tamás, Páty, 1952. (Néprajzi Múzeum, F 103039)

FOLKMAĞAZIN

nka
Nemzeti Kulturális A